

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ НИШ

ПОЛОЖАЈ ВБА У СИСТЕМУ ЈАВНИХ АГЕНЦИЈА

- мастер рад -

Ментор
Проф. др Предраг Димитријевић

Студент
Јана Ракић МО13/21-УП

Ниш, 2022.

Садржај

1. УВОД.....	4
1.1. Предмет мастер рада.....	5
1.2. Циљ мастер рада.....	5
1.3. Значај мастер рада.....	6
1.4. Хипотезе мастер рада	6
1.5. Методе истраживања	7
2. ПОЈАМ И ПРАВНИ РЕЖИМ ЈАВНИХ АГЕНЦИЈА	8
2.1. Оснивање и управљање	9
2.2. Врсте јавних агенције	10
3. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНЕ АГЕНЦИЈЕ И ЊИХОВЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ.....	13
4. КАРАКТЕРИСТИКЕ И СТАТУС ВБА.....	17
4.1. Надлежности ВБА.....	18
4.2. Послови и задаци ВБА.....	19
4.3. Овлашћење ВБА.....	21
4.3.1. Прикупљање података	21
4.3.2. Овлашћења у откривању, истраживању и документовању кривичних дела	23
5. ПОЛОЖАЈ ВБА У СИСТЕМУ ЈАВНИХ АГЕНЦИЈА.....	25
5.1. Правни оквир и основна обележја.....	25
5.2. Организација, надлежности и овлашћења служби безбедности	29
5.3. Надлежности служби безбедности и положај ВБА	31
5.4. Овлашћења служби безбедности и положај ВБА	33
5.5. Усмеравање, усклађивање и координација рада служби безбедности	42
5.6. Контрола и надзор над радом служби безбедности.....	45
5.7. Недостаци у правном уређењу.....	49
5.7.1. Парцијална и непотпуна регулација у ЗОУСБ-у.....	49
5.7.2. Садржинска и концептуална превазиђеност Закона о БИА.....	50
5.7.3. Различити приступи приликом уредбе посебних мера и поступака.....	50
5.7.4. Мањкавост решења у Закону ВОА и ВБА.....	51
5.7.5. Слабости уређења надзора и контроле рада СБ.....	51

5.7.6. Недовољна усклађеност са поштовањем људских права и захтевима владавине
права 52

6. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	53
ЗАКЉУЧАК	56
ЛИТЕРАТУРА.....	58
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ.....	60
SUMMARY AND KEY WORDS.....	61
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА	62

1. УВОД

Схватање безбедности је било различито у разним периодима у прошлости, као и у оквиру различитих друштвених уређења и околности. У највећем броју случајева је то потицало од тога ко се бави дефинисањем безбедности и које вредности систем безбедности има бранити. Тако, у оквиру неких друштва вредност која да се штити је власт властодржаца, у оквиру неких других то је држава, у трећим владајућа класа, у четвртим монархија, у петим приватна имовина, у шестим понешто од свега тога итд.

Евидентно је да би листа брањених историјских вредности била дугачка, што би значило и мноштво дефиниција безбедности. Гледано у пракси, од броја аутора зависи и број дефиниција. Како се развијала држава, међународно право, људска права и слободе, тако су се стандардизовале вредности, чије брањење треба бити обавеза сваког друштва. Уопштено посматрано, прво се сматрало да држава и њени органи требају гарантовати безбедност, онда да безбедност представља организацију засебних субјеката у држави или стање у облику замишљеног стандарда безбедности који се треба постићи.

До појаве безбедности долази са настанком живог света, то јест људи. Сва жива бића имају сопствену основну преокупацију, при чему се мисли како да се опстане (преживи), начин развитка и обезбеђивање наставка сопствене врсте. Односи који се тичу политичких, економских, културних и безбедносних токова у свету се реализују у оквиру глобалног мултиполарног и мултилатералног окружења у којем се све више изражава уравнотеженост моћи и сложени међузависни државни односи. На основу савременог поимања глобалне безбедности која се тиче различитих сфера друштвеног живота, отворена је могућност да се конфликти решавају мирно, као и могућност да постоји сарадња и споразумевање када је у питању глобални и регионални ниво.

Интегративни процеси који постоје у областима безбедности, као и сарадња која расте на политичком, економском, културолошком и безбедоносном нивоу, може у великој мери да смањи ризике за сукоб између држава, и да смањи могућност за настанак великих криза. Такође, може се спречити пренос сукоба са једног на друго место. Ипак, свет се и даље суочава са многобројним изазовима на безбедносном нивоу, са великим претњама и ризицима, који треба да се отклоне на адекватан начин.

Изазови, ризици и претње безбедности могу да промене свој карактер и облике испољавања у односу на динамичне промене које постоје у оквиру међународних односа. Велики изазови, ризици и глобалне претње безбедности настају пре свега због великих разлика када су у питању нивои економског и културног развоја, а као последица тога настаје сиромаштво и социјална угроженост великог дела становништва. Тако настају и негативне демографске и социо - психолошке појаве. Ту се пре свега мисли на: регионалне и локалне сукобе, етнички и верски екстремизам, тероризам, организоване криминалне активности, размена оружја за масовно уништавање, илегалне миграције, сајбер претње, ограничење расположивих природних ресурса, пре свега воде, хране, енергената и сировине, као и на промену климе и деградацију природне околине.

1.1. Предмет мастер рада

За сваку државу, безбедносно обавештајна служба представља један од најважнијих извршних актера за систем националне безбедности. У оквиру служби безбедности подразумевају се специјализоване цивилне и војне организације које имају безбедносно обавештајне функције које се формирају у оквиру државног апарата и које контролише влада. Предмет овог рада јесте положај Војновезбедносне агенције у систему јавних агенција, као агенције које може обављати велики број безбедносних задатака како би се открила, спречила или документовала претња по уставни поредак, националну безбедност или неке друге вредност демократског друштва у држави.

Повезаност службе безбедности и осталих актера са извршном функцијом у јавном сектору безбедности, посебно са војском, трајна је и нераскидива, али и делотворна. Ова сарадња је усаглашена, па је као таква једна од успешних функционисања безбедносно-обавештајног система сваке државе.

1.2. Циљ мастер рада

На основу постављеног предмета рада, произилази и циљ мастер рада којим се жели приказати делокруг рада ВБА и њена улога у систему јавних агенција са циљем обављања послова из надлежности агенције, тачније безбедносне и контраобавештајне

заштите Министарства одбране и Војске Србије. Војно-безбедносна агенција је у обављању послова из своје надлежности самостална, политички, идеолошки и интересно неутрална.

1.3. Значај мастер рада

Веома је битна улога безбедносних служби у анализирању могућих претњи по националну безбедност, тако што ће открити намере постојећих или могућих претњи, предвиђањем непосредних криза, стицањем информација у процесу војног планирања и операција и чувањем владиних тајни. Уобичајено, ниједан други владин орган не поседује мандат, вештине или ресурсе да обавља овако значајне функције. Део рада безбедносно-обавештајних служби треба да остане тајан, али не у целости.

Јасна је потреба за задржавање знања за одређене безбедносне изворе, методе и активности у тајности од јавности и да исте буду ограничене на најмањи могући број званичника у оквиру владе. Равнотежа мора да буде успостављена између потребе за тајношћу и демократског начела контроле и надзора безбедносно-обавештајних служби, које захтевају да парламент, судство и шире друштво имају приступ значајном броју информација. Зато је и значај овог мастер рада утолико велики јер приказује на који начин делује ВБА и која је њена улога у безбедносном систему Републике Србије.

1.4. Хипотезе мастер рада

Главне хипотезе овог мастер рада су следеће:

1. Безбедносне службе су посебне организационе целине, створене од стране држава, чији се делокруга рада базира на прикупљање и изучавање података о потенцијалним претњама од стране других држава или унутар сопствене државе.
2. ВБА је надлежна да примени тајне методе и различита средства рада са циљем да открије тајне припреме и делатности које у неком будућем периоду могу да наруше безбедносни систем државе.
3. Положај ВБА у савременом управном систему, представља висок степен развијања демократије и организације друштва и говори на ком ступњу се налази правни систем и целокупна друштвена свест.

4. Обавештајно-безбедносни систем је чврст ослонац сваке државе и значајно је повезан са високим државним структурама, који имају заједнички циљ, а то је безбедност државе.
5. представља чврст ослонац државе и веома је повезан и измешан са највишим државним структурама, а све ради остваривања заједничког циља а то је опстанак државе.
6. Операције су организациона целина Војно-безбедносне агенције која обавља послове планирања, организовања и координације операција, у складу са надлежностима прописаним Законом о Војно-безбедносној агенцији и Војно-обавештајној агенцији.

1.5. Методе истраживања

1. Нормативни (правни) метод – с обзиром да је мастер рад заснован на анализи правне литературе, овај метод биће примењен приликом анализе, како позитивноправне регулативе, тако и раније важеће.
2. Дескриптивни метод – неопходан је за описивање и објашњење појмова и нормативног аспекта из области обавештајних служби, као и за објашњења појединих запажања из праксе.
3. Емпиријски метод – рад ће се позабавити и емпиријским истраживањем, односно статистичким параметрима везаним за ВБА.

2. ПОЈАМ И ПРАВНИ РЕЖИМ ЈАВНИХ АГЕНЦИЈА

Административни посао у савременом друштву постаје све разноврснији и сложенији. За специјализацију и деполитизацију управног посла и постављање виших управних функција потребно је пронаћи нове организационе форме и редизајнирати управни систем (Димитријевић, 2017). Промовисање стандарда рада, поједностављења администрације, транспарентности доношења одлука и конкурентности јавног сектора. Ово су савремени захтеви „нове јавне управе“ који потврђују принципе ефикасности, продуктивности и профитабилности система јавне управе.

У већини развијених европских земаља јавне институције су се показале као најприкладнији облик остваривања ових циљева (Вучковић, 2013). Јавне агенције у Србији су централно успостављене од 2005. године након усвајања Закона о јавним органима. Међутим, процес национализације је почео 2000. године на основу одлука владе (као што је Национална агенција за реформу) и посебних закона (као што је Агенција за приватизацију) (Лилић, 2009). Исте године основана је владина агенција као „посебна владина агенција”. Оснивање агенције као независне регулаторне агенције почело је 2002. године (нпр. Републичка радиодифузна агенција). Године 2003. један број независних агенција постао је „професионалне државне службе” према Закону о генералном секретаријату и другим државним службама, док су друге постале „јавне агенције” усвајањем Закона о јавним властима (2005). постао. .

До доношења Устава Републике Србије из 2006. године било је недоумица у уставност оснивања независних регулаторних тела, јер су у време доношења претходног Устава из 1990. године одређене агенције и комисије осниване као независна регулаторна тела, као и самостална регулаторна тела. иако их Устав (1990) није предвидео. Општи и правни прописи у вези са јавним установама утврђени су Уставом Републике Србије, Закоником о државној управи, а посебно Законом о јавним установама (2005). Правни систем јавних органа даље је развијен посебним законима (Закон о јавној служби, Закон о планираној изградњи, Закон о електронским комуникацијама, Закон о радиодифузији, Закон о Безбедносно-информативном центру и други посебни закони). оснивање појединачних агенција) и државни закони (прописи о службама за опште послове и другим државним службама) (Димитријевић, 2017).

Органи јавне власти Републике Србије ће, ако обављање послова ових органа (развојних, стручних и регулаторних послова) не представља сталну и непосредну политику, развој од општег интереса, организација основана посебним законом за обављање послова. професионални или регулаторни задатак. Потребан је надзор и да ли владине агенције могу да обављају горе наведене послове ефикасније и ефективније од државних агенција и да ли се њихов рад може финансирати из цена корисника услуга. Јавно предузеће је корпорација одређена управним законом или другим законима који дефинишу јавна предузећа (Димитријевић, 2017). Њихове основне карактеристике су да имају својство правног лица које стичу уписом у судски регистар, да имају самосталност (као организациону карактеристику) и самосталност у обављању своје професионалне делатности (функционална карактеристика).

Они су стручни и, неполитичког карактера, имају своје комисије (директоре и извршне одборе), имају сталну флексибилност деловања у односу на класичне државне управе. Правна природа. По својој правној природи органи јавне власти имају двојаки карактер. Они припадају оба државна административна система (која је успоставила влада или стручна/административна тела) (Лилић, 2009). Такође, невладин административни систем, „јавна агенција коју оснива државна или локална власт“. Начело независности је организациони принцип државне управе, а поједини органи имају статус посебних (управних) организација државне управе, па се прихвата аргумент да јавне установе нису укључене у систем правног лица за организациону независност. не може Дакле, органи управе су субјекти који имају потпуну независност у односу на државу која их је формирала, али с друге стране, јавне агенције нису самосталне недржавне у смислу институција и предузећа.

2.1. Оснивање и управљање

Оснивачи политички или на други начин не усклађује (координира) рад било које државне агенције која не може да усмерава њен рад (Томић, 2009). Пошто су ови органи засебна и независна тела ван система државне управе, осим када је изричито наведено да су у саставу органа државне извршне власти, ти органи су оснивачи одбора директора. Именовање и разрешење чланова и директора (појединачна независност) и заштита јавног

интереса обезбеђује се давањем сагласности на статут и друге законе и надзор над радом, пословањем и правилима агенције. Законски предуслов за оснивање одељења је да развојни, стручни и регулаторни послови не захтевају стални и непосредни политички надзор и да одељење обавља ове послове боље од органа државне управе. ако може. плаћа се корисницима услуга. Дакле, критеријуми за оснивање институције су:

Органи јавних агенција обављају развојне, стручне и регулаторне послове од општег интереса и друге законом одређене послове у вези са сврхом њиховог оснивања. Делатност јавних установа може се поделити на самосталне и по налогу, које могу бити и кумулативне. Оригинални послови укључују професионалне позиције (нпр. прикупљање података, анализа, итд.), развојне позиције (нпр. промовисање и усмеравање развоја у одређеним областима, додела и расподела средстава, предузимање радњи, итд.), и регулаторне позиције. (нпр. усвајање прописа). за спровођење закона и других заједничких аката Конгреса и владе, слично административним прописима министарстава). Одлуке о управним поступцима, управни надзор и др.

Јавним агенцијама могу, посебним законом бити поверени сви управни послови државне управе, као јавно овлашћење и то: (Димитријевић, 2017)

- (1) доношење прописа за извршавање закона и других општих аката Народне скупштине и Владе - регулаторна функција агенција,
- (2) Решавање у првом степену у управним стварима (директор агенције),
- (3) вођење евиденција и издавање јавних исправа,
- (4) вршење надзора или контроле у одређеним областима.

2.2. Врсте јавних агенције

Последњих година у Републици Србији се појавио велики број органа власти у различитим областима и самим тим са различитим правним статусом (институције, организације и службе). Република Србија има више од 130 јавних установа, од тога више десетина републичких јавних агенција, и то: (Димитријевић, 2017)

- Агенцију за приватизацију,
- Републичку агенцију за развој малих и средњих предузећа,
- Агенцију за дуван,

- Републичку агенцију за просторно планирање,
- Агенцију за привредне регистре,
- Агенцију за лиценцирање стечајних управника,
- Агенцију за лекове и медицинска средства Србије,
- Републичка радиодифузна агенција (РРА),
- Републичка агенција за електронске комуникације,
- Агенција за енергетику,
- Безбедносно-информативна агенција (БИА),
- Агенција за борбу против корупције
- Агенција за лиценцирање,
- Војнобезбедносна и војнообавештајна агенција (ВБА и ВОА), итд.

Јавне агенције можете класификовати према различитим критеријумима. У зависности од природе делатности агенције, она се може поделити на административне и регулаторне послове. Власти као невладине агенције са регулаторним овлашћењима и државни органи као посебни административни субјекти у оквиру државних влада. Међутим, због различитих обухваћених правних система, тачна агенција не може бити додељена (Димитријевић, 2017).

1. Агенције као јавне службе имају статус правних лица чија су права, дужности и одговорности дефинисани законом (Закон о државној служби).

2. Агенције као независне организације заузимају положај независних органа који врше суверенитет као независни органи ван државне управе. Ова тела су независна и називају се и независним регулаторним телима. Независни регулатори су посебна категорија органа јавне власти који имају све карактеристике регулатора и органа јавне власти (потрага за јавним интересом, правно лице, стручност и специјализација, деполитизација, непрофитни карактер итд.).

3. Државне агенције, као специјализоване државне агенције, врше техничке, оперативне, организационе и управљачке функције владе. Они немају овлашћења да доносе административне одлуке, врше административни надзор или обављају друге административне дужности.

4. Агенције као посебне (управне) организације имају правни статус и обављају специјализоване послове.

5. Агенције као несамостални органи управе додељују се одговарајућим министарствима.

6. Агенције као тела *sui generis* обухватају већи број правних субјеката, чија су правна природа и статус регулисани општим Законом о јавним агенцијама.

3. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНЕ АГЕНЦИЈЕ И ЊИХОВЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Службе безбедности се у првом реду интересују за делатност индивидуа, групација, организација или држава које се сматрају непријатељски расположеним према држави и друштву. До информација које се тичу њихових планова и акција, службе долазе тајним путем (Лакићевић и Ђорђевић, 2014). До релевантних информација поменуте службе могу долазити и из отворених извора, као што су средства јавног информисања, друштвене мреже и слично. Чак и тада оне то не раде на отворен, видљив начин, већ тајним путем, да нико и није свестан те њихове активности или разлога исте. Да нема такве тајности у раду, осумњичене групације би могле да промене намере или правац својих активности, што би се рефлектовало и на учинак безбедоносних служби (Лазећ, 2015). Из тог разлога Ворнер истиче “да за мноштво припадника безбедоносних служби се тајност сматра битнијом од информација уопште (Милошевић, 2016).”

Према томе, ради се о „двострукој тајности“: тежњи служби да се домогну тајних података и намера који су важни када се ради о националној безбедности и националним интересима, али да такве њихове тежње не буду познате осталим актерима. Или по речима Марка Ловентала: “До постојања безбедносно – обавештајних служби долази јер владе покушавају сакрити информације од осталих влада, а то доводи до тога да ове друго поменуте покушавају да открију те информације тајним путем.” У којој мери је моменат тајности битан другим службама безбедности може се видети из чињенице да су оне уређене на такав начин да са великим бројем акција и операција нису упознати ни њихови директори.

Особе које раде у службама безбедности могу приступити подацима који се класификују као тајни према принципу “треба знати”, то јест не могу приступити сваком таквом податку, већ једино онима које се сматрају да су им неопходни како би обављали своје послове. Ту се долази до својеврсне врсте парадокса који представља један од постулата службе безбедности, јер на једној страни, они требају да задрже тајност у свом раду, а на другој страни требају делити и дистрибуирати податке и процене крајњим корисницима (Милошевић, 2016). Ово у ствари значи да у практичном смислу треба доћи до успостављања равнотеже између тајности када је рад служби у питању и њихове потребе прослеђивања информација како својим уобичајеним корисницима крајњих, него

и онима за које се сходно тренутним околностима сматра да требају располагати информацијама и проценама до којих долазе безбедносне службе (Лазих, 2015).

У овом случају је битно напоменути да службе безбедности нису циљ сам по себи, али да до тога може доћи у случају претеране тајности у њиховом раду. Иако службе безбедности свој рад базирају на принципу тајности, то не значи аутоматски да све што има везе са њиховим радом треба бити обавијено велом тајне (Лазих и Кулић, 2022). Тајним се сматрају операције које се тренутно реализују, њене методе рада, имена људи који учествују у таквим операцијама и оних који сарађују са службом, док с друге стране се јавним требају сматрати опште области и радни аспекти, као што су ингеренције делокруга активности, приоритета и буџета. Државе које имају демократске поретке су ова питања регулисале путем закона, то јест јавних докумената (Лакићевић и Ђорђевић, 2014).

Из свега се може закључити да, и поред тога што се службе безбедности у основи базирају на тајности у раду, оне се не могу сматрати у потпуности тајним службама. Битно је рећи да се службе безбедности не баве прикупљањем било којих, то јест свих података и информација који имају тајни карактер, него само оних који су важни да национална безбедност и државни и друштвени интереси заштите и унапреде. Свакако, ово се може односити на широк спектар најразноврснијих информација и података (економских, енергетских, демографских и других), с тим да они у датом тренутку требају бити важни за безбедност и интересе државе и друштва (Милошевић, 2016).

Поједине службе безбедности у свој делокруг рада сврставају и то када изводе тајне, специјалне и офанзивне операције у другим државама, као примера ради утичу на одлуке које ће се донети у некој држави, утичу на јавно мњење или чак организују ликвидације, припремају и изводе државне ударе.

Већи број држава са демократским уређењем, нарочито мањих, поменуте операције не може себи новчано и политички приуштити, као и логистички покрити, па због тога не прибегавају тим акцијама или оне буду малог обима (Лакићевић и Ђорђевић, 2014). Многе мање државе, у оквиру позитивноправних прописа којима се врши уређивање службе безбедности у листи послова се не може наћи ставка о извођењу тајних операција на територији друге државе, па уколико би се на строг начин вршило тумачење таквих прописа, могло би се рећи да спровођење акција таквог типа представља кршење прописа домаћег законодавства.

Треба се споменути и постојање приватних обавештајних компанија (ПОК), те пословно – обавештајне делатности организоване од стране већих компаније као засебну врсту активности у оквиру сопствених организација, ако за то нису већ ангажоване ПОК. Управо наведене чињенице немају утицај када је реч о нашој дефиницији безбедносно – обавештајних служби као државних организација, из разлога што се баш на службе безбедности гледа као последњи бастион монопола који држава има у погледу законитог права примене силе, које оне штите на тај начин што се путем прописа врши изричита забрана појединцима, групацијама или организацијама да обављају послове које по закону требају обављати службе безбедности (Лазих, 2015).

На тај начин приватне обавештајне компаније врше самостално обављање преосталих послова, док послове који потпадају под ингеренцију служби безбедности обављају тек онда када су за тако нешто од самих служби ангажовани. Ипак и поред овога, у државама има компанија, група и политичких странака које обављају послове који су изразито у ингеренцији надлежних служби безбедности, што се сматра незаконитом активношћу, а учесници таквих акција се углавном сматрају параобавештајним центрима и обавештајним подземљем. До груписања главних послова служби безбедности може доћи у три велике целине:

- обавештајни,
- контраобавештајни и
- безбедносни послови.

Обавештајни послови – у њих спада рад на прикупљању и обрађивању података и информација који су важни у погледу безбедности и интереса државе и друштва, затим оних који могу представљати реалне опасности, активности, планова или намера других држава и њихове војне силе, интернационалних организација, групација или индивидуа, као и извештавање о свему томе носиоцима државних власти, као и осталих актера на које се такве информације односе (Милошевић, 2016).

Контраобавештајне делатности – ради се у ствари о обавештајним активностима чијим спровођењем се бави служба безбедности у границама сопствене државе, а које за циљ имају да се открије, прати и спречи обавештајно деловање, субверзивне и остале активности других држава, иностраних организација, групација или индивидуа које раде на угрожавању безбедности и националних интереса једне државе и друштва. Овим

пословима су обухваћене и активности када се ради на откривању, праћењу и спречавању терористичког и екстремистичког деловања и осталих видова организоване врсте насиља. Саставним деловима обавештајних активности, које су у основи јако комплексне, сматра се контраобавештајна активност, која има за задатак да обавештајна активност не буде откривена од стране противничких агенција.

Безбедносна делатност – у њу спада заштита (физичка, техничка...) којом су обухваћени појединци, објекти, средства и делатности који су важни када је реч о државној и грађанској безбедности (примера ради критична инфраструктура), те заштита информација која се сматрају тајним, информационо – комуникационих система, као и криптозаштита (Милошевић, 2016). Њоме је обухваћено и безбедносно проверавање особа како би оне могле приступити тајним информацијама и обављање дужности у оквиру државних институција које могу захтевати да приступе тајним информацијама. У овакве послове се убраја и пружање заштите дипломатском и обавештајном особљу које матична држава има у страним државама. Постоји велика сличност између безбедносних и контраобавештајних послова, па се често јавља и то да једна агенција обавља обе врсте поменутих послова.

4. КАРАКТЕРИСТИКЕ И СТАТУС ВБА

Војно-безбедносна агенција представља службу безбедности која припада јединственом безбедносно-обавештајном систему Републике Србије. Државни је орган који делује кроз Министарство одбране и има статус правног лица, а у њеној надлежности је безбедносна и контраобавештајна заштита Војске Србије и Министарства одбране.

Слика 1. Обележје Војнобезбедносне агенције

Извор: <https://www.mod.gov.rs/lat/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338>

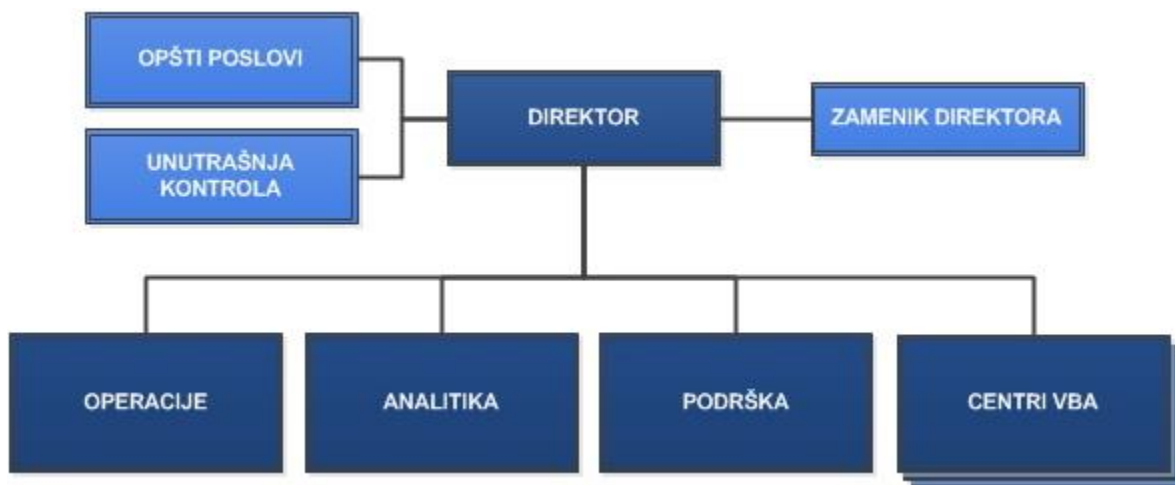
Безбедносна агенција бави се и обављањем послова за које је надлежна самостално, идеолошки, политички и интересно неутрално. Акт који се бави унутрашњим уређењем и систематизацијом Војно-безбедносне агенције и начинима на које она функционише је државна тајна, а подаци о запосленима, као и број запослених складиште се и класификују по одређеном степену тајности. Агенцијом руководи директор који је одговоран министру одбране, док је заменик директора одговоран директору.¹

ВБА ради на обављању следећих задатака: планирању, програмирању, буџетирању и извршењу националних планова; планирањем и организовањем међународне сарадње са страним организацијама, обавештајно-безбедносним службама других држава и страним службама безбедности, као и протоколарним обавезама и активностима и канцеларијским пословањем. Унутрашња контрола бави се и обављањем послова контроле законитости рада и примењивања овлашћења код припадника ВБА. Операција представља организациону целину

Војно-безбедносна агенција која се бави планирањем, организовањем и координацијом операција, а на основу надлежности које су прописане у Закону о

¹ <https://www.mod.gov.rs/lat/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338>: приступљено: 03.10.2022.

Војнообавештајној агенцији и Војно-безбедносној агенцији. Пословање које се тиче праћења, обраде и процењивања података и израде информација, анализе и процене за државно и војно руководство обавља се кроз аналитику.

Слика 2. Организација рада Бојнобезбедне агенције
Извор: <https://www.mod.gov.rs/lat/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338>

Подршка се бави задацима кадровских, логистичких, финансијских, информатичких, телекомуникационих и других облика подршке, за планирање, организовање и реализовање задатака и послова ВБ агенције. У центрима Војно-безбедносне агенције врше се активности безбедносних и контра-обавештајних заштита организационе целине Министарства одбране и команди, јединица и установа које припадају Војсци Србије, а за коју има надлежност.²

4.1. Надлежности ВБА

Војно-безбедносна агенција бави се контраобавештајном заштитом Министарства одбране и Војске Србије, а кроз контраобавештајне, безбедносне и друге активности и задатке који су од значаја за одбрану Републике Србије, а према закону и прописима који су донети путем конкретних закона.

² <https://www.mod.gov.rs/lat/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338>: приступљено: 03.10.2022.

4.2. Послови и задаци ВБА

Министарство одбране и Војска Србије су под заштитом Војно-безбедносне агенције на основу следећих задатака које агенција за њих врши:

- безбедносне заштите снаге, објеката, средстава и законитости;
- безбедносне заштите тајних података;
- персоналне безбедности, провере лица и пружање безбедносних сертификата за оне индивидуе које могу да приступају тајним подацима, како би се обављале функције и радне дужности у ВОА и ВБА;
- индустријску безбедност;
- безбедносну заштиту осталих објеката из система одбране;
- остале послове и задатке заштите безбедности.

Кроз контраобавештајну службу Војно-безбедносна агенција делује тако што се бави: (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)

- откривањем, праћењем и онемогућавањем обавештајног деловања, субверзивних и других активности иностраних земаља, организација, групација или лица која су усмерена против Војске Србије и Министарства одбране;
- откривањем, праћењем и онемогућавањем унутрашњег и међународног тероризма, екстремизма и других облика организованог насиља усмереног против Војске Србије и Министарства одбране;
- откривањем, истраживањем прикупљањем доказа за кривична дела која се врше над уставним уређењем и безбедношћу Републике Србије, кривична дела против организованих криминалних група, кривичних дела прања новца, кривичних дела корупција, злоупотребе службеног положаја, трговине утицајем, примањем мита и давањем мита, док се посебним случајем бави и када није реч о деловању криминалних организације, него се иста дешавају у Војсци Србије и Министарству одбране;
- откривањем, истраживањем и прикупљањем доказа за кривична дела која угрожавају тајне податке и безбедност рачунарских података, који су одређени у Кривичном законнику, а законима и подзаконским актима који се баве уређењем

тајности података, као и на основу осталих закона која се тичу кривичних дела усмерених против Министарства одбране и Војске Србије;

- планирањем, организовањем и спровођењем контраобавештајне заштите лица, објеката, тајности података и активности Војске Србије и Министарства одбране;
- прикупљањем, анализом, обрадом и проценом контраобавештајних података за које су надлежни;
- обављањем других контраобавештајних послова и задатака.

Онда када се дела и активности усмеравају против Војске Србије и Министарства одбране од оних лица која не припадају Војсци Србије или су запослени у Министарству одбране, Војно-безбедносна агенција делује плановима, мерама и активностима како би открила, пратила и онемогућила, тј. истражила и документовала дела, а кроз сарадничке односе за БИА и органима полиције, са којима заједничким деловањем долази до начина за даље поступање (Петровић, 2009). Уз наведене послове, Војно-безбедносна агенција бави се и: (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)

- планирањем, организовањем и спровођењем унутрашње контроле рада припадника ВБА;
- планирањем школовања и организовања специјализованих курсева и центара за обучавање припадника, вршења научних истраживања, формирања архива и објављивањем сопствених издања;
- сарадњом и разменом података са организацијама, службама и институцијама које се баве безбедношћу, али и са страним службама, организацијама и институцијама;
- обрадом, провером, сређивањем, проценом и заштитом прикупљених података и информација, од неовлашћене употребе, губитка, коришћења, уништења, дељења;
- обезбеђивањем и заштитом својих снага, припадника и објеката од противправне радње и претње;
- заштитом опреме и средстава која се користе приликом рада од неовлашћених приступа;
- обављањем безбедносне провере кандидата приликом пријема у радни однос у Војску Србије, тј. Министарства одбране, али и осталих важних лица која се помињу у чл. 5 у закону о сарадњи са БИА и полицијом;

- планирањем, опремањем и вршењем набавке ствари које потражују;
- обављањем других послова за које су надлежни.

4.3. Овлашћење ВБА

4.3.1. Прикупљање података

Војно-безбедносна агенција има овлашћење да својим активностима прикупи податке: (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)

- кроз јавне изворе;
- кроз физичка и правна лица;
- кроз државне органе, организације и службе, али и од имаоца јавних овлашћења.

Војно-безбедносна агенција има овлашћење да сакупља податке од физичких лица, уколико су претходно иста на то пристала. Писаним пристанком лица са којим се обавља разговор, разговоре је могуће забележити визуелно и звучно. Физичка лица ће својим потписом у записник дати сагласност да добровољно разговарају и истинито и потпуно дају изјаве које се снимају. Службена лица ВБА имају дужност да претходно прикупљању података од физичких лица, лицу дају службену легитимацију и да покажу значку, као и да га упозоре да је у обавези да чува у тајности све о чему се интересује Војно-безбедносна агенција.

Војно-безбедносна агенција, такође, има право да прикупља податке од лица са којима се успостављају тајни сараднички односи Војске Србије и ВБА, како би се ти подаци размењивали. ВБА се бави прикупљањем обавештења, како би се даље вршиле активности за које је надлежно Министарство одбране и Војска Србије, као и њени запослени, а како би се остварио увид у документе и податке ових органа.

Државне организације, органи и службе, органи аутономних покрајина, јединице локалне самоуправе, организације које се баве јавним овлашћењима, правна лица у обавези да на захтев службеника ВБА покажу регистре, податке, електронске базе података и друге службене документе, као и да омогуће приступ свим подацима који су од важности како би се применила овлашћења којима располаже ВБА, а то не морају органи полиције и службе безбедности, односно морају према законима који одређују њихово

пословање. Запослени и руководиоци у органима државе, службама и организацијама, аутономним покрајинама, јединицама локалне самоуправе, организацијама које се баве јавним овлашћењима, правна лица и припадници Војске Србије у обавези су да тајне податке којима се бави ВБА чувају.

Одредбе ВБА могу бити остварене и сарадњом и разменом података са БИА и органима полиције, на основу одредби закона којима се ови органи уређују, док ВБА има право да кроз своју надлежност обавља активности прикупљања података користећи се посебним мерама и поступцима. Војно-безбедносна агенција има овлашћење да прикупља податке користећи се посебним мерама и поступцима, уколико исте није могуће прикупити другим методама, односно услед прикупљања може доћи до великих ризика по животе и здравље људи и имовине, као и великих трошкова.

Агенција податке прикупља посебним поступцима и мерама пре свега превентивно, тј. како би се стало на пут претњама које се усмеравају против Министарства одбране и Војске Србије. Подаци који се прикупљају применом посебних мера и поступака не смеју се користити како би се доказивале радње у кривичним поступцима. Онда када постоје шансе да се бира међу различитим поступцима и мерама, потребно је применити мере које ће најмање пореметити Устав, односно људска права и слободу која је Уставом гарантована. Посебне мере и поступци у тајном прикупљању података, за које је надлежна ВБА су: (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)

- оперативно продирање у организације, институције и групе;
- тајно сакупљање и откупљивање предмета и докумената;
- тајни увид у евидентиране податке, а према прописима и законима;
- тајно праћење и надзирање лица на јавним местима и отвореном простору употребом одређеног техничког средства;
- тајно електронско праћење телекомуникације и информационог система са циљем прибављања поседованих података о телекомуникационим токовима, без права да се има увид у садржај комуникације, односно података;
- тајна снимања и документовања комуникације у затвореним и отвореним просторима употребом техничких средстава;

- тајно надзирање садржаја писама и осталих средстава комуникације, где спада и тајно електронско надзирање садржаја информационих система и телекомуникације;
- тајно надзирање и снимање унутрашњих делова објеката, затворених предмета и простора.

Примена посебних мера и поступака одређена је законом, а уређена од стране министра одбране и предлога директора Војно-безбедносне агенције, за које Савез за националну безбедност мора да да мишљење.

4.3.2. Овлашћења у откривању, истраживању и документовању кривичних дела

Овлашћена службена лица Војно-безбедносне агенције приликом откривања, истраживања и документовања кривичног дела које је одређено законом, има право да: (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)

- провери и утврди идентитет лица и да идентификује предмет;
- позива;
- тражи обавештење;
- привремено одузме предмете;
- прегледа простор, објекте и документацију и да прегледа против тероризма;
- опсервира;
- прикупља, обрађује и користи личне податке;
- полиграфски тестира;
- издаје овлашћења за полицију, како би се вршиле мере надзора и снимали телефонски и други разговори, односно комуникација која се обавља осталим техничким средствима, али и као би се оптички снимала лица и предузимале друге мере и радње, а на основу закона који уређују кривичне поступке.

Уколико овлашћена службена лица ВБА приликом обављања задатака и послова за које су надлежни дођу до процене да би се конкретна овлашћења и закони требали примењивати над лицима која нису запослена у Војсци Србије или Министарству одбране, Војно-безбедносна агенција о истом мора одмах издати обавештење за БИА и органе

полиције, како би се утврдили даљи начини деловања (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013).

5. ПОЛОЖАЈ ВБА У СИСТЕМУ ЈАВНИХ АГЕНЦИЈА

5.1. Правни оквир и основна обележја

Правни оквири који се користе за уређивање обавештајно-безбедносних служби (ОБС) Републике Србије, састоје се од неколико нивоа правних аката, где ниједан није занемарљив, када се посматра потпуна и тачна слика коју има у оквиру и битне институте. Појам ниво користи се како би се лакше класификовали различити прописи који су важни за ову тему: (Милосављевић, 2016)

- слојевито уређивање, тј. степен обухватања норматива заснива се на материјама и томе да ли су прописи свеобухватни, или се мање или више баве ОБС-ом;
- слојевитост примене, сагледава се у односу на првенство које неки пропис има у односу на уређивање предметних материја, односно да ли се ради о примарним применама, *lex specialis* или о сходним применама прописа.

Посматрајући наведени критеријум, прописи који су садржина правних оквира за ОБС Републике Србије могу се поделити на следећи начин, где ће бити представљени само они прописи са већом важношћу: (Лазичић и Кулић, 2022)

- Устав и међународни уговори: Устав, а нарочито норме које се тичу начела Устава, људских права и слобода, уређивања власти, независних државних контролних органа и парламентарног надзора СБ; међународни уговори о људским правима и безбедносним питањима (корупцији, организованом криминалу, тероризму, узимању таоца, прању новца, безбедносној сарадњи и дељењу података).
- Системски прописи: Пословник Народне скупштине и Закон о народној скупштини, Закон о Влади, Закон о платама државних службеника, Закон о председнику Републике Србије, Закон о министарствима, Закон о јавним набавкама, Закон о државној управи, Закон о буџетском систему, Закон о државним службеницима и остали општи прописи који могу бити примењени кроз систем државне управе, а којима се уређује буџет, јавна набавка, положај припадника БС и сл..
- Прописи о уређењу СБ: Закон о основама уређивања служби безбедности, који се састоји од две уредбе (Уредба о оснивању Канцеларије савета за националну безбедности и Уредба о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица

и објеката); Закон о Безбедносној-информативној агенцији (БИА), који има пет уредби (Уредба о начину евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима информација и докумената о пословима из надлежности БИА; Уредба о службеним легитимацијама припадника БИА; Уредба о корисницима екстерних информација БИА и врстама едиција; Уредба о ближим критеријумима за одређивање степена тајности „Поверљиво” и „Интерно” у БИА; Уредба о дисциплинској одговорности припадника БИА); Закон о Војнообавештајној агенцији (ВОА) и Закон о Војнобезбедносној агенцији (ВБА) (Уредба о посебним критеријумима и поступку за пријем у радни однос и престанак радног односа у ВБА и ВОА; Уредба о врсти, облику и садржају службене легитимације и изгледу значке ВБА и ВОА; Уредба о изгледу и начину коришћења знакова, симбола и других обележја и ознака ВБА и ВОА; Уредба о начину и условима давања на коришћење непокретности у својини РС за потребе ВБА и ВОА).

- Прописи који се додатно баве уређивањем овлашћења или задатака СБ: пре свега Закон о полицији са подзаконским актима којим се исти спроводи, Закон о кривичном поступку; Закон о спречавању финансирања тероризма и прања новца, Закон о организацији и надлежности државних органа у поступцима против ратних злочина, Закон о организацији и надлежности државних органа приликом сузбијања криминала, Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом, Закон о организацији и надлежности државних органа приликом борбе против високотехнолошког криминала, Закон о програму заштите учесника у кривичним поступцима и сл.
- Прописи који се претежно баве уредбом или додатним уређивањем положаја припадника СБ: поред закона о СБ, јављају се и Закон о полицији и подзаконски акти који су донети како би закон био примењен, Закон о Војсци Србије и подзаконски акти, прописи о државним службеницима, Закон о раду и сл.
- Прописи који се користе приликом важнијих питања о начинима вршења активности и рада СБ: Закон о заштити података о личности, Закон о телекомуникацијама, Закон о слободном приступу информацијама од значаја, Закон о електронским комуникацијама, Закон о тајности података и његових 16

подзакона (На пример, Уредба о обрасцима безбедносних упитника и Уредба о ближим критеријумима за одређивање степена тајности „Државна тајна” и „Строго поверљиво”).

- Прописи који се баве уређивањем спољног надзора рада СБ: уз Закон о ВБА и ВОА, Закон о БИА и ЗОУСБ, прописе спроводе и Пословник Народне скупштине, Закон о Заштитнику грађана, Пословник Владе, Законик о кривичном поступку, Закон о Државним ревизорским институцијама, Закон о Уставном суду и остали прописи.
- Други прописи: правни оквири које обухвата уредба ОБС и остали прописи закона, Кривични законик, Закон о одбрани, неки од закона који су у области унутрашњих послова и сл. Посебна група јесу интерни прописи, који никада нису објављени, а чији су доносиоци руководиоци СБ, тј. Министарство одбране, а према постојећим сродним законима.

На крају, у ове правне пописе могу се сврстати и одређени стратешки документи, који су обавезујући за СБ и све органе и институције које се баве управљањем ОБС, као што су политички документи (Бајагић, 2010). Од велике важности је и Стратегија одбране, Стратегија националне безбедности, Национална стратегија за борбу против финансирања тероризма и прања новца, Стратегија интегрисаног управљања границама, Стратегија за борбу против корупције и остале стратегије. Основном карактеристиком правних прописа ОБС Републике Србије сматрају се следећа формална и суштинска обележја: (Милосављевић, 2016)

- Комплексност правног уређивања, настала од великог броја прописа и појединачних приступа у току регулисања одређених питања. Иако се ова комплексност не може занемарити, правним уређењем, које је у потпуности комплексно, може бити оправдано као нужно. Ова карактеристика важна је и у погледу закона и подзакона о СБ, и поред тога што су нерационално подељени, а самим тим и сложени и компликовани приликом примене и за разумљивост обичном народу, односно јавности. Реч је о истом мишљењу и када се ради о уређивању задатака и овлашћења СБ, као што није лако разјаснити разлику у одређивању процедура и овлашћења за тајно сакупљање података, а у Закону о ВБА и ВОА, односно Закону о БИА. Ово се нарочито примећује приликом

уређивања положаја службеника у овим агенцијама, као и кроз уређивање надзора и контролисања њиховог рада.

- Велики број прописа који се користе приликом уредбе ОБС, настали су скоро, иако не мора да значи да су исти модерни и прилагођени тренутном свету, поготово јер нису довољно усклађени са материјалним захтевима владавине права, као и другим модерним стандардима из Европе. Велики број прописа је прошле деценије доста унапређен, нарочито када се пореди са претходним стањем, али и поред тога само је комбинација модерног и другог решења, за која не постоје јасно одређена обележја. Овим се посебно баве Закон о ВОА и ВБА, Закон о БИА. Наравно, јављају се и одређени недостаци, поготово кроз праксу и примену самих прописа.
- Велики захвати подзаконских регулатива сматрају се још једним важним обележјем посматраних оквира. Подзаконским регулисањем ових материја Република Србија бавила се претходних деценија, а поред ње исто су чиниле и све државе које су владале путем старе демократије. Развој је довео до законским уређења, па је сужен простор у којем могу владати подзакони. Овакав приступ имала је и Република Србија, у свом тадашњем облику, као Савезна Република Југославија, а први закони донесени су 2002. године, а касније и у новом облику 2006. године. Проблем је у томе што се ови закони нису доносили са сигурношћу и прецизношћу, па се велики број истих заснива на подзаконским регулативима. Наиме, чињеница је да је потребно додатно се бавити овим питањима како би подзакони, постали закони и складни са истим.
- Као и претходно поменуто, правно уређење ОБС окарактерисано је одређеном недовољношћу регулатива и одговарајућих правних прописа, а јер је само обележје повезано са значајном делатношћу и природом СБ, тј. са тајним аспектом који је главна карактеристика овог система. Начин организовања рада, кадрова и метода, као и постигнути резултати сматрају се веома важним када је реч о националној безбедности, али сами начини финансирања рада, морају остати тајни, што је случај са свим демократски развијеним друштвима. Наиме, последице које настају по ширини обима нормативних регулатива, могу се постићи и самом друштвеном моћи систем безбедности. Када се ова моћ употреби као утицајни инструмент, којим се делује на законодавне процесе, заједно са доносиоцима извршне власти,

СБ може објективно да делује на поднорме у сопственој делатности, а поготово на пуну подложност контроле и надзора. Ове утицаје најлакше је могуће инструментализовати позивом на националну безбедносну интересну сферу, а то се може десити у државама које имају развијену демократску институцију, па самим тим и у оним друштвима која су на путу ка модерној демократији.

- Још једним обележјем сматра се и јако висок степен неодређености појмова, односно висока термилошка уопштеност. Претходно је поменуто, да се велики број правних норми често одређује помоћу неког општег појма, који није даље дефинисан кроз прописе, односно за исте не постоји сагласност ни кроз теорију. Последица ове неодређености настаје услед нејасних и различитих пракси примењивања прописа, с тим што некада ови услови доводе до дискреционог тумачења и поступања. Исто тако, појмови и изрази се не користе према одређеним стандардима, па се у различитим прописима могу другачије називати.

5.2. Организација, надлежности и овлашћења служби безбедности

Безбедносно-информативна агенција делује са статусом посебне организације, тј. класификује се као самостални орган државне управе и својства правних лица (Реформама МУП-а из 2002. године трансформисана су дотадашња два ресора – Ресор државне безбедности и Ресор јавне безбедности (Бајагић, 2010). Положај првог уређен је Законом о полицији у организационом облику Дирекције полиције.

Уместо Ресора државне безбедности основана је 2002. године БИА, а Законом о БИА успостављена је функционална веза између БИА и МУП-а (Закон о безбедносно-информативној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС, 66/2014 и 36/2018). Руковођењем ове организације бави се директор којег је поставила и разрешила Влада, а његова позиција је функционер, односно старешина органа управе, који се бави и посебним правима и одговорностима које су претходно одређене ЗОУСБ-ом и Законом о БИА. (Милосављевић, 2016)

Уз директора мора постојати и заменик, који на функцију долази исто као што то чини и директор. БИА се бави образовањем организационих јединица, како би пословале, тј. вршиле активности за које су надлежне. Према интерним упутствима директора могу се

уредити одређена питања о унутрашњој организацији и активностима, а припадници БИА на исти начин добијају и обавезну инструкцију приликом обављања послова. Различно томе, ВОА и ВБА делују као органи управе који потпадају под Министарство одбране (МО) (О настанку и развоју ВБА видети: Ковач, С. и Поповић-Григоров, И., Војна служба безбедности, Београд, 2013.).

Радам ових агенција руководе директори, а одговорни су према министру одбране. Директори имају овлашћење да дају инструкције и налоге за рад, као и да одговорно, према закону и стручном функционисању и наменској употреби средстава у ВОА и ВБА. И ВОА и ВБА делују као правно лице и имају заменике директора, па је овакво деловање супротно од системских решења о органу управе, који припада одређеном броју министарстава (Органи управе у саставу министарстава немају статус правног лица, нити заменике директора. У случају ВБА и ВОА реч је очигледно о решењу лекс специалис, које је правно могуће).

Директори, као и њихови заменици постављени су од стране председника Републике Србије, а које предлаже министар одбране, онда када је реч о војним лицима, тј. Влада, а на предлог министра одбране, уколико се не ради о војним лицима. Сваки кандидат претходно мора да заврши генералштабно усавршавање, као и да има минимум 9 година пословног искуства у области обавештајне безбедности у системима одбране. Свако лице запослено у Систему безбедности категоризују се као „припадник службе“.

У БИА постоје различити термини којима се ословљавају службеници, овлашћења службена лица и други који су запослени за посебне дужности у погледу прописа о полицији. Сва лица која су припадници БИА делују са једнаким правним положајем и овлашћењима као службеници полиције, односно располажу правом ношења оружја и муниције, примене полицијских овлашћења, а према прописима о полицији. Своја службена својства треба да докажу путем службене легитимације (Петровић, 2009).

Права којима располажу, одговорност и дужност која настају радним односом и применом прописа који су важећи за све запослене у МУП-у, а питања која нису регулисана овим прописима решавају се Законом о државним службеницима, као и прописи о раду. Закон о БИА даје одредбе и о томе да БИА чланови не могу припадати политичким странкама, као и да не могу имати синдикате, односно штрајковати. Закон се нарочито бави утврђивањем начина да се чувају подаци БИА, који су класификовани ка

војна, службена и пословна тајна, метода, мера и радња које јесу или поседују неку од тајни, односно остале информације којим би се саопштавањем пореметили интереси правних и физичких лица, односно успешно обављање БИА активности (Гилановић и Стајић, 2014). Све поменуте обавезе прихватају се истог тренутка када се лица примају на рад, а на снази су и приликом престанка рада у БИА, док се то може променити једино ако лице обавезе буде ослобођено од стране директора БИА. Припадници ВОА и ВБА су професионалци који су запослени у Војсци Србије, као и цивилна лица, а разлике постоје у ОСЈ и осталим припадницима.

За први случај примењује се режим који је одређен Законом о ВС и посебним одредбама закона о ВОА и ВБА, док се други одређује Законом о државним службеницима и Законом о ВОА и ВБА. Овде је вредно поменути правило о питањима која нису одређена поменутим законима, а на које делују одредбе Закона о државним службеницима, односно, прописи о раду. Сва лица која имају овлашћење од стране агенције морају да поседују службену легитимацију и значку. Наоружање ВОА и ВБА регулисано је применом правила о служби у Војсци Србије. Различито од БИА запослених, који немају униформе, ВОА и ВБА припадници имају војне униформе, а према правилима службе Војске Србије (Гилановић и Стајић, 2014).

5.3. Надлежности служби безбедности и положај ВБА

БИА има обавештајно-безбедносну функцију, која се огледа у деловању према одређеним обавештајним, контраобавештајним и безбедносним задацима и пословима који су од важности за националну безбедност. Закон о БИА дефинише њене послове, а то су: пружање заштите безбедности Републике Србије, као и откривање и спречавање активности које се усмеравају на подривање, односно рушење Устава и утврђеног поретка државе, да истражује, обрађује и процењује безбедносно-обавештајне податке и сазнања која су од важности за одржавање безбедности Републике Србије, затим да информише надлежне државне органе тим подацима, али и све друге активности које су одређене законом.

БИА има задатак и да открије, прати, документује, спречи, сузбије и пресеца активности оних организација или појединаца које су усмерене на чињење организованог

криминала и терористичких активности, против државе и међународног права и других права која су утврђења Уставом, а који се тичу поретка и безбедности Републике Србије. Уз то, БИА има право да преузима и непосредно обавља одређене активности за које је надлежан МУП, уколико се за то јаве одређене потребе.

О томе ће споразумну одлуку донети директор БИА и министарство унутрашњих послова. Поред тога МУП и БИА у обавези су да делују кроз сарадњу када се баве решавањем питања која се тичу безбедности и управног поретка, тј. безбедности свих оних имовина и лица, која су одређена на основу акта који су министар унутрашњих послова и БИА споразумно уредили и тиме остварили сарадњу. Уз то, за време вршења активности БИА истовремено сарађује и са осталим државним службама и органима који су у надлежности, као и са државним службама и организацијама страних држава и међународних института, а према смерницама које даје Влада и безбедно-обавештајна политика Републике Србије.

ВБА представља агенцију која има обавештајне и контраобавештајне заштитне функције Министарства одбране и Војске Србије. Задаци и активности групишу се као општебезбедносни, контраобавештајни и остали (Лазих и Кулић, 2022). У општебезбедносне послове и задатке спада процена ризика који могу негативно да утичу на функцију ВС и МО, затим планирање, организације и контролисање безбедносне заштите снаге, средстава и објеката, али и безбедносне мере за време деловања, активности, извршења одрешених задатака, примена и контрола примене мера заштите тајности података, извршење безбедносних провера, издавање безбедносних сертификата, послови који су из сфере индустријске безбедности и информационих система безбедности, система веза, рачунарских мрежа и криптозаштите, али и учешће у пружању безбедносне заштите субјеката система одбране и обављања осталих активности и задатака (Милетић и Југовић, 2016). У контраобавештајне послове, спада и откривање, праћење и онемогућавање обавештајног деловања, субверзивних и других активности страних земаља, групација, појединаца или организација, а против Војске Србије и Министарства одбране, па и праћење међународног и унутрашњег тероризма, екстремизма и осталих облика организованог насиља против Војске Србије и Министарства одбране.

Такође, ВБА се бави и откривањем, истраживањем и документовањем кривичних дела против човечности и осталих добара која су под заштитом на основу међународног

права, затим одавања пословних тајни од интереса за одбрану, службених и војних тајни, организованог криминала, корупције у овим институтима и прања новца. Задатак ВБА је и да прикупи, анализира и промени контраобавештајне податке за које је надлежан, као и да делује према другим пословима и задацима. Онда када постоје активности и дела која су противна ВС и МО, а која чине цивили, обавеза ВБА је да делује заједно са полицијом и БИА. (Милосављевић, 2016)

Уз све ово агенција се баве и унутрашњом контролом рада њених припадника, њиховим школовањем и стручним усавршавањем, научним истраживањима, вођењем архива и објављивањем издања, сарадњом са осталим службама и агенцијама, институцијама и организацијама, заштитом информација и података којима располажу и својим личним, безбедносном провером кандидата који се примају на рад у Војску Србије и Министарство одбране, као и многе друге активности.

Војно-обавештајна агенција, ВОА, бави се одбраном, а њене функције огледају се у прикупљању, анализирању, процени, заштити и достављању информација и података о могућим и стварним активностима, опасностима, плановима и намерама страних земаља и њихових оружаних сила, односно иностраних групација, појединаца и организација. Информације и подаци којима располаже ова агенција припадају војсци, па се тако могу класификовати као војни, војно-политички и остали подаци који се тичу питања о тероризму, а против система одбране (Гилановић и Стајић, 2014). Прецизније посматрано, ВОА се бави прикупљањем и провером информација и података, њиховом обрадом, анализом, проценом и достављањем органима у надлежности, сарадњи и размени података и информација са надлежним домаћим и међународним државним органима и институцијама, као и заштитом и прикупљањем информација и података, безбедносном заштитом активности, објеката, лица и докумената које су у њиховом поседу, као и поседу Министарства одбране и Војске Србије ван граница државе, и на крају организовањем обука за своје запослене, истраживањима, формирањем архива и друго.

5.4. Овлашћења служби безбедности и положај ВБА

БИА делује применом одговарајућих оперативних метода, мера и радњи, али и оперативно-техничких средстава како би прикупила податке и обавештења са циљем

извршења активности за које је надлежна (Петровић, 2009). Радње и мере покрећу се када се донесу одлуке, које су складне за прописима и законима, а о њима одлучује директор Безбедносно-информативне агенције, односно лице које је од истог добило овлашћење. Послови за које су надлежни морају бити обрађени, чувани и коришћени, па се за исте прикупљају информације и документација, евидентирају се и држе се у тајности (Савић, 2014).

Евидентирање, обрада, чување, употреба, заштита и достављање информација предаје се државном органу који утврђује Влада Републике Србије. Лица припадници ове агенције, приликом вршења активности за које су надлежна морају да поседују полицијско овлашћење које је утврђено Законом о полицији (Закон о полицији - "Сл. гласник РС", бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018), посебно овлашћење које је утврђено Законом о БИА.

Полицијско овлашћење може да се примени за време вршења активности у којима се ризичне активности откривају, прате, документују, спречавају, сузбијају и пресецају, а усмерене су ка БИА, па се користе и уколико је посебним разлозима условљено због безбедности Републике Србије, а када је БИА преузела конкретне активности, за које је иначе надлежан МУП Републике Србије (Лазичић и Кулић, 2022). Запослени у БИА имају овлашћење да од државног органа или неког другог, правног и физичког лица захтевају пружање информација, података или стручно помагање, онда када је потребно обавити одређене послове. Приликом пружања помоћи, податак или обавештења ови органи и лица не могу бити принуђени, а уколико исто одбију морају за то имати разлоге који су утврђени законом.

Лица која у својству грађана помажу БИА да обаве послове, за које је БИА надлежна, а притом од агенције добијају бесплатно правно саветовање и помоћ уколико се због активности покрену неки од кривичних или других поступака, али и право на друге врсте помоћи и заштите, уколико сама лица или њихова породица буде доведена у опасност, као и њихова имовина. Закон о БИА, у чл. 13, 14 и 15 од 15а до 15г, бави се уредбом правном режима и примене специјалних поступака и мера којима се тајно прикупљају подаци, а који одступају од начела неповредивости тајних писама и осталих средстава општења (Закон о безбедносно-информативној агенцији ("Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС, 66/2014 и 36/2018). Постоје четири мере, односно поступка, који се предвиђају у том случају, а то су:

1. тајно надгледање и снимање комуникације, при чему није важно која се техничка средства за то користе или који је њихов облик, а којима се такође може надгледати и електронска или нека друга адреса;
2. тајно надгледање и снимање комуникације која се одвија на јавним местима и другим местима са ограниченим приступом;
3. статистичко електронско надгледање комуникације као и информационих система, како би се прибавили подаци у вези комуникације или локације употребе мобилних терминалних опрема,
4. компјутерска претрага личних и других података који су већ обрађени, и њихово међусобно поређење са подацима који су били прикупљени током примене мера из претходно наведених тачака (Милосављевић, 2015).

Поред ових мера које су наведене, такође је могуће одобрити и тајно надгледање и снимање локације, предмета и просторија, што такође укључује и уређаје који се баве аутоматском обрадом података или опрему на којој се одређени електронски записи чувају или могу да се чувају. Оне могу бити одређене према неком лицу, према организације или групи, при чему је потребно да буду испуњена два услова (Савић, 2014).

Први је да постоји основана сумња да је то лице, група или организације предузело или припрема радње које су усмерене против безбедности наше државе, а други уколико околности везане за случају, указују на чињеницу да те радње не би могле да се открију на други начин, да се спрече или докажу, или би то могло да изазове огромне тешкоће или велику опасност. Поред та два услова, када се одлучује о одређивању мера и колико ће оне трајати, посебно се мора проценити да ли је могуће постизање истог резултата на начин којим ће права грађана бити у мањој мери ограничена (начело сразмерности). Директор БИА подноси суду образложени предлог у коме се одређује посебна мера, а у том предлогу морају бити садржани: назив посебне мере, сви расположиви подаци везани за лице, организацију или групу према којој ће оне бити примењене, да ли постоје услови да она буде одређена и колико ће трајати (Мијалковић, 2011).

Председник Вишег суда у Београду одлучује о предлогу, или судија кога је он одредио између судија у Посебном одељењу тог суда који поступа у предметима кривичних дела која су почињена од стране организованих криминалних група. Одлука мора бити донета у року од 48 сати, и мора имати форму наредбе у којој морају бити

садржани, сем података који су обухваћени у предлогу за одређивање мере, и подаци о томе како ће се примењивати мера и у ком обиму (Багајић, 2010). Уколико суд сматра да не треба усвојити предлог за одређивање такве мере, о томе доноси решење.

Директор БИА може да изјави тужбу против решења, а веће састављено од троје судија Посебног одељења у Апелационом суду у Београду мора донети одлуку у року од 48 сати. Примена посебне мере је ограничена на три месеца, при чему се она може продужити највише три пута, на још три месеца, али се мера прекида одмах након што престану разлози због којих се примењује.

Могуће је проширење примене ове мере уколико се за време њене примене, сазна да лица, организација или група употребљава друго средство за комуницирање, електронску адресу или неку другу, или уколико се та комуникација обавља на неким другим местима која имају ограничен приступ или таквим просторијама (Милосављевић, 2016). Директор БИА мора донети наредбу о томе и затим у следећих 48 сати подноси предлог за накнадно одобрење суду. Уколико судија донесе одлуку да одбије предлог, онда се сав прикупљени материјал мора уништити у присуству судије, који ће саставити записник о томе. У случајевима када се током примене посебне мере, пронађе материјал који се тиче кривичног дела, а за које је могуће одређивање посебних доказних радњи, онда ће се такав материјал доставити јавном тужиоцу (случајни налаз). (Милосављевић, 2016)

Као и код решења у ЗКП-у у вези посебних доказних радњи, прописују се одредбе које се тичу чувања и тајности аката у вези одређивања мера и прикупљеног материјала (члан 15г) (Овакве одредбе су пре измена и допуна Закона о БИА из 2014. године недостајале, па је у вези с тим дошло до једног спора о коме је на крају одлучио Европски суд за људска права (пресуда од 25. јуна 2013. године у предмету ‘Иницијатива младих за људска права’ против Србије, представка број 48135/06). На крају, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку, могуће је да се на основу одлуке суда или јавног тужиоца одреди БИА да буде орган који ће извршити наредбу да спроведе поједине посебне доказне, истражне радње, као што су тајни надзор комуницирања, тајно снимање и праћење, употреба симулованих послова, компјутерска претрага података, контролисање испоруке или ангажовање тајног иследника (Петровић, 2009). Да ли ће се БИА одредити

да изврши наредбу суда или неког другог органа, зависи од тога да ли је надлежна да спречава и сузбија одређена кривична дела (Милосављевић, 2015).

Уређење овлашћења ових агенција са више детаља је садржано у Закону о ВБА и ВОА (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013), а након одлуке коју је донео Уставни суд 2012. године, ова овлашћења су била ревидирана, нарочито када је у питању ВБА (Својом одлуком Уставни суд је утврдио несагласност са Уставом појединих одредаба Закона о ВБА и ВОА, које се односе на овлашћења ВБА (Одлука УС је објављена у „Сл. гласнику РС”, број 55/12). Овлашћења војно-безбедносне агенције се првенствено односе на прикупљање података добијених из јавних извора, од правних, физичких лица, од државних органа и организација и служби, а исто тако и од лица која имају јавна овлашћења. Када је у питању прикупљање информација од физичких лица, то се може извршити само уколико она на то пристану.

Уколико лице пружи писмени пристанак, онда разговор може бити и звучно и визуелно забележен. Пре него што разговор почне, припадник ове агенције мора показати лицу своју службену легитимацију и значку, и да упозори лице да има дужност да сва сазнања у вези предмета интересовања агенције мора чувати као тајну. Могуће је и прикупљање информација и од оних лица са којима постоји тајна сарадња, а исто тако и од запослених лица у МО и припадника војске (Симић, 2012).

Исто тако, ВБА има права да прегледа документацију и податке ВС и МО, а осим тога између ВБА и ВС постоји већ утврђена обавеза да међусобно сарађују и размењују податке. Дужност државних органа, служби и организација и имаоца јавних овлашћења, јесте да припадницима ВБА пруже увид када им је то потребно, у регистре, као и збирке и електронске базе података, а исто тако и осталу документацију и податке који су битни да би ВБА могла да примењује своја овлашћења (Ова се обавеза не односи на СБ и полицију, са којима се размена података врши у складу са законима о уређењу СБ и полиције.). Уколико су у питању подаци који се сматрају тајни подацима, увид се мора омогућити према Закону о тајности података.

Она лица која рукују збиркама података и запослена лица у организацијама и органима, од којих је војно-безбедносна агенција податке тражила на увид, имају дужност да чувају као тајни податак сва сазнања о том предмету интересовања ове агенције. Друга

врста овлашћења која припада овој агенцији, јесте овлашћење да тајно прикупљају податке, тако што ће примењивати посебне поступке и мере. Овакво овлашћење могуће је применити на друге начине или када се он односи на несразмерни ризик по здравље и живот људи, или имовину, или када са неким несразмерним трошковима.

Прикупљање података врши се примарно у сврхе превенције, како би се предупредиле претње које су усмерене према ВС и МО. Такви подаци не могу да служе као докази у кривичним поступцима. Уколико постоји шанса да се примени неколико мера, онда ће се примењивати она којом се у најмањој мери задире у загарантована права и слободе (Лазих и Кулић, 2022). Министар одбране, на предлог који даје директор ВБА, а на основу мишљења Савета за националну безбедност, ближе одређује примену тих мера. Постоји осам мера које су утврђене: (Милосављевић, 2016)

1. Оперативно продирање у групе, организације и институције;
2. Тајно набављање и откупљивање предмета и докумената;
3. Тајни увид у све евиденције података, према закону;
4. Тајни надзор и праћење лица на отвореним просторима и јавним местима, употребом разних техничких средстава;
5. Тајно електронско надгледање комуникација, као и информационих система, како би се прикупили задржани подаци који се тичу оствареног телекомуникационог саобраћаја, али без увида у њихову садржину;
6. Тајно снимање и документовање разговора, како на отвореном, тако и на затвореном простору, употребом разних техничких средстава;
7. Тајно надгледање садржине писама и осталих средстава комуникације, што такође подразумева и тајни електронски надзор саме садржине телекомуникација и информационих система;
8. Тајно надгледање и снимање унутрашњости одређених објеката, предмета и затворених простора.

Прве четири мере се могу предузети само уколико постоји писани и образложени налог од стране директора ВБА или ОСЈ које је претходно овластио, а о свим налозима који буду издати мора се водити евиденција. Што се тиче осталих мера, оне у много већој мери задиру у људско право на приватност, па је самим тим за примену тих мера неопходна одлука суда. Да би се пета мера спровела, одлуку мора донети надлежни виши

суд, према подручју где се примењује мера, а за остатак мера, одлуку мора да донесе Врховни касациони суд (Милосављевић, 2016). У првој ситуацији, одлука мора бити донета од стране овлашћеног судије, одређеног од стране председника вишег суда, а у складу са писаним предлогом директора ОСЛ или ВБА које је он претходно овластио.

Предлог мора да садржи назив мере, податке о лицу, организацији или групе, према којима се те мере примењују, који је разлог за примену, где ће се применити и колико ће трајати. Суд мора донети одлуку у року од осам сати, и одмах након што добије одлуку, горе поменути директори морају да издају налог за примену те мере. Одлука предлог и налог за примену сматрају се тајним (Петровић, 2009). Што се тиче другог случаја, поступак је исти, а рок за одлуку износи 24 часа, а предлог и налог за примењивање издаје директор агенције, али не и ОСЛ које би он овластио (Савић, 2014). Такође, постоји решење и када се јави потреба за хитном применом мера (Када разлози хитности то захтевају, а посебно у случајевима унутрашњег и међународног тероризма, директор ВБА може да наложи почетак примене посебне мере уз претходно прибављену сагласност надлежног судије.

Судија доноси одлуку о наставку примене посебне мере или њеној обустави у року од 24 часа од почетка њихове примене. Ако судија не одобри примену, директор ВБА дужан је да одмах прекине примену и наложи комисијско уништавање прикупљених података, а записник о томе достави суду.). Такође, постоји и обавеза коју имају поштанска и друга предузећа, а то је да пруже оператера који ће осигурати услове рада и омогућити ВБА да примени одређену меру. Прве четири мере могу да се примењују све докле год има разлога за њихову примену, а друге четири могу да се примењују шест месеци. Уколико постоји нови предлог, оне могу да се продуже још једном на исти временски период, а надлежни судија мора бити обавештен када се примена оконча.

Када подаци, који се прикупљају током примене тих посебних мера, указују на то да се спрема кривично дело за које се лице мора гонити по службеној дужности, ВБА о тој сумњи морају обавестити надлежно јавно тужилаштво, при чему не наводе податке о мерама које су примењена. ВБА може да предложи тужилашству да примени посебне доказне радње, које се наводе у Кривично-правном законнику, а под условима који су у том законнику прописани (Милосављевић, 2016). Што се тиче друге четири мере, ВБА њих може да примењује само према оним лицима која су запослена у МО и ВС. Уколико

процени да те мере треба да буду примењене и према неким другим физичким лицима, онда морају обавестити полицију или БИА, а затим са њима даље утврдити начин како ће се даље поступати. Што се тиче треће групе овлашћења, ВБА у тој ситуацији има карактер допунских овлашћења, и оне служе да би извршиле своје послове, односно то су овлашћења која су већ наведена (Милосављевић, 2016).

Свако овлашћено службено лице ВБА може да приступи свим местима, како би инсталирало уређај којим би се примењивале посебне мере, а према одлуци коју је донео надлежни суд (Значење израза „свим местима” није законом ближе прецизирано, тако да се право приступа ради инсталирања уређаја за примену посебних мера које су одобрене одлуком суда може односити на свако место, а не само на објекте МО и ВС.). Када примењује ове мере, ВБА има овлашћење за коришћење података, докумената и средстава која служе како би се прикрио идентитет ВБА, идентитет њених припадника и лица са којима се тајна сарадња успоставља.

За такве намене могу да се употребљавају легитимације судије, народних посланика, генералног секретаријата Владе и чланова владе, председника Републике, као и службене легитимације јавних тужилаца, браниоца и осталих припадника судова, полиције и осталих институција (Пилиповић и Јовичић, 2017). Исто тако, ВБА може из разлога безбедности да се служи и пословним и стамбеним просторијама и осталим непокретностима које се налазе у својини наше државе, на начин који се уређује према акту Владе. Уколико постоји потреба, ВБА може предузети и мере прикривања својине над правним лицима и стварима.

Уз одговарајућу накнаду, ВБА може да користи и услуге правних и физичких лица, уколико то пропише министар одбране. На крају, ВБА може да оснује правно лице и да уреди начин рада који их неће довести у везу са њима, како би обављала своје послове. У четврту групу овлашћења се сврставају полицијска овлашћења. Када ВБА открива, истражује и документује кривична дела из своје надлежности, онда њена ОСЛ имају одређена овлашћења, па тако могу да: (Милосављевић, 2016)

- проверавају и утврђују идентитет лица и предмета;
- позивају;
- траже обавештења;
- привремено одузимати предмете;

- прегледају простор, објекат и документацију, као и присуство терориста;
- опсервирају;
- прикупљају, обрађују и користе личне податке;
- тестирају путем полиграфа;
- врше мере надзора и снимања разговора, било телефонских или неких других, или да снимају и надзиру комуникацију која се врши помоћу других техничких средстава, као и да оптички снима лица и предузима друге мере и радње, све према одредбама ЗКП-а.

Уколико ОСЛ да процену да наведена овлашћења треба да буду примењена према неким лицима, која нису припадници Војске Србије, нити су запослени у МО, ВБА мора обавестити о томе БИА или полицију, и да са њима заједно утврди даљи начин како ће се поступати. Службена лица ВБА која су овлашћена имају поред права, и дужност да са собом држе, носе и користе ватрено оружје, наравно у оквиру надлежности које се прописују према закону (Лазић и Кулић, 2022). Исто тако, могу користити и средства којима могу осматрати, снимати, навигирати и остварити везу, или да користе саобраћајна средства и средства везе, са циљем испуњења датог задатака (Милосављевић, 2016). Ова агенција мора да установи и води збирке и регистре, у којима се складиште лични и остали подаци, документа о тим подацима, а они се сматрају тајним подацима.

ВОА је у оквиру својих надлежности, овлашћена за прикупљање података које добија из јавних извора, од правних и физичких лица, за размену тих података са осталим безбедносним службама и да примењује посебне поступке и мере како би тајно прикупили податке. То су посебне мере и њих има седам: (Милосављевић, 2016)

- остваривање тајне сарадње како са физичким, тако и са правним лицима, са циљем прикупљања информација и података;
- тајно прибављање и откупљивање предмета и докумената;
- оперативно продирање у организацију, институције и групе;
- предузимање одговарајућих мера како би прикрили идентитет и својину;
- оснивање правног лица или више њих и уређивање њиховог рада на начин који не може да их доведе у везу са ВОА;
- тајна употреба имовине и услуга одређених правних или физичких лица уз одговарајућу надокнаду;

- употреба посебних средстава и докумената, којима се ВОА штити, просторије, припадници и средства.

Последње три ставке имају третман посебних мера у случају ВОА, а када је у питању ВБА такве мере се јављају са другачијим карактером, односно оне могу бити допунске, када се примењују посебне мере, односно када се обављају послови. Притом су обе војне СБ уређене помоћу истог закона. Свака посебна мера се примењује само помоћу налога који издаје директор ВОА или неког лица које је он овластио. О свим налозима, мора се водити евиденција. Примена мере је ближе уређена од стране министра одбране, а на предлог који даје директор ВОА, и на основу мишљења које даје Савет за националну безбедност. Ни ВОА ни ВБА не могу да користе легитимације народних посланика и осталих функционера када примењују посебне мере (Милосављевић, 2016).

ВОА може да се служи пословним и стамбеним просторијама и другим непокретностима које се налазе у својини наше земље, у ситуацијама када се то захтева из разлога безбедности. Они морају водити збирке и регистре са подацима везаним за њихову надлежности, и ти подаци су тајни, као и они који се везују за то које методе рада користи и како функционише (Петровић, 2009). Припадници војно-обавештајне агенције не добијају никаква полицијска овлашћења, нити права и дужности да са собом држе, да носе или користе ватрено оружје, али могу користити средства која служе за осматрање, навигацију, снимање и остваривање везе, и исто тако да користе саобраћајна средства и средства везе како би извршили своје задатке. Обавеза државних органа и правних лица јесте да им пруже потребну помоћ, како би извршили задатке.

5.5. Усмеравање, усклађивање и координација рада служби безбедности

Службе безбедности представљају органе државне управе, а Устав утврђује да Влада мора усмерити и ускладити рад таквих органа, надгледати њихов рад и затим за њихов рад одговара Народној скупштини. Када су те одредбе разрађене, Закон о Влади је прецизно навео да се под усмеравање подразумева спровођење политике и вршење закона, да Влада може да донесе пропис који се налази у надлежности органа државне управе, ако то није учинио државни орган, а исто тако и да може да поништи или укине пропис који је издао државни управни орган, уколико се он противи закону или пропису Владе.

Прецизније се уређују односи међу Владом и органима државне управе помоћу Закона о државној управи. Органи државне управе се усмеравају помоћу закључака Владе, а Влада на исти начин може да нареди проучавање неког питања или предузимање неког посла, о чему јој се мора поднети посебан извештај. Како би се обавили послови који су у области неколико органа, Влада може да оснује координациона тела и да им одреди задатке. Посебне организације и Министарства морају да поднесу Влади годишњи план рада, као и извештај о томе шта су до сада радили (Милосављевић, 2016).

Исто тако, Влада је задужена за решавање сукоба надлежности који се могу јавити међу органима државне управе. Обзиром на то да су ове две агенције органи управе који улазе у састав МО, прописује се у одредбама Закона о ВОА и ВБА да они могу обављати послове из своје области самостално, а министар одбране мора усмерити њихов рад и доносити прописе из њихове области, а Влада преко МО мора спроводити контролу и остваривати своја овлашћења према ВОА и ВБА. Ове агенције се налазе у таквом положају који је усаглашен са системским решењима која се тичу односа министарстава и органа који се налазе у њиховом саставу. Одређеније и додатно уређење питања која се тичу усмерава, координисања и усклађивања рада СБ се може наћи у Стратегији националне безбедности и ЗОУСБ.

Када одређује Народну скупштину, председника државе и Владу, који се сматрају носиоцима функције управљања системом безбедности нације, Стратегија такође пружа и опште садржаје улога које имају ови органи у реализацији те функције (Мијалковић, 2011). Одлуку о рату и миру доноси народна скупштина, као и законе и остале опште акте који се тичу националне безбедности, надгледа рад Владе, и кроз своје одборе, остварује како надзор, тако и цивилну и демократску контролу над системом задуженим за националну безбедност. Функција председника Републике се односи на председавање Саветом, и командовање Војском Србије, применом Устава и закона, да указује на одговарајућа питања и проблеме из области националне безбедности, да покрене њихово решавање и да донесе акте који су у његовој надлежности.

Задатак Владе јесте да усмерава и да усклади рад државних управних органа у области националне безбедности, да даје предлоге и да остварује политику националне безбедности, да усмери и усклади функционисање система националне безбедности, да обезбеди финансијска и материјална средства како би се испуниле потребе тог системима,

да управља деловање органа државе, државне управе, установа и правних лица у домену реализације националне безбедности и да обезбеди остварење међународних уговора и споразума, која се тичу националне безбедности. Савет за националну безбедност има специјално место у управљању овим системом, и то место се одређује кроз Стратегију и посебно ЗОУСБ.

Осим тога што се стара о националној безбедности, ово тело такође мора да усмери и усклади СБ и да надгледа њихов рад. Савет извршава ту функцију тако што ће размотрити обавештајно-безбедносне процене и донети закључке, помоћу којих ће бити одређени приоритети и начини на које се штити и усмерава реализација националних интереса, који треба да се спроведу кроз обавештајно-безбедносну делатност, потом закључује у вези рада СБ и Бироа за координацију, закључује и усклађује рад СБ, закључује и усмерава сарадњу између СБ и СБ у страним државама и организацијама на међународном нивоу, као и закључује за усклађивање делатности државних органа, које се посвећују сарадњи на међународном нивоу у области националне одбране и безбедности, затим прати да ли се спроводе донети закључци, даје своје мишљење у вези предлога годишњих планова и средњорочних планова СБ, даје своје мишљење Влади, у вези предлога буџета и прати да ли су буџетска средства одобрена, даје своје мишљење Влади у вези предлога који се односи на разрешење и постављање директора СБ.

Када је у питању координација СБ, или оперативно усклађивање рада, ову функцију врши посебно тело, које се зове Биро за координацију рада, које је сачињено од директора СБ и секретара, а када је неопходно могу на позив да учествује и представник Министарства спољних послова, начелник и директор управе полиције, јавни тужилац, Директор управе царини или руководиоци осталих органа, институција и организација државе.

Овакво оперативно тело врши усклађивање рада СБ, тиме што се бави утврђивањем и координирањем задатака у вези оперативног усклађивања СБ и осталих органа државе, утврђивањем начина на који ће се оперативно усклађивати поједини случајеви, оснивањем мешовитих радних група за оперативне задатке који се извршавају тако што се делатност оперативно усклађује и анализом резултата остварених усклађивањем и уколико има потребе, о томе мора обавестити Савет (Савић, 2014).

5.6. Контрола и надзор над радом служби безбедности

Основа правног уређења контроле и надгледања се налази како у уставној норми о парламентарној контроли СБ и одредбама Пословника Народне скупштине, тако и у Закону о БИА, Закону о ВОА и ВБА и ЗОУСБ. Сврха Закона о основама уређења служби безбедности јесте да утврди да рад СБ контролише демократска, цивилна контрола Народне скупштине, као и председник Републике, Влада, Савет за националну безбедност и остали органи државе, према закону. У посебном одељку (чл. 15-21) су садржане одредбе које се тичу начела надзора, скупштинског и јавног надзора. Постоје одређена начела на којима се заснива надзор над радом СБ, а то су: (Милосављевић, 2016)

- подређеност и одговорност СБ одабраним властима;
- идеолошка, политичка и интересна неутралност СБ;
- обавеза која припада СБ да обавести јавност о извршењу својих задатака, према закону;
- носилац надзора има дужност да обавести јавност о томе какви су резултати надзора;
- припадници СБ морају бити професионално одговорни и оперативно самостални када извршавају добијене задатке и одговорности.

Народна скупштина обавља скупштински надзор непосредно и путем Одбора за контролу СБ, који се састоји од девет чланова. Надлежности овог одбора се односе на:

- надзирање уставности и законитости рада СБ;
- надзирање усклађености рада СБ и Стратегије националне безбедности, затим Стратегије одбране и безбедносно-обавештајне политике;
- надзирање поштовања политичких, интересних и идеолошких неутралности у раду СБ;
- надзирање законитости примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање информација;
- разматрање предлога средстава буџета која су потребна како би СБ несметано обављао свој активности и надзире активности које се тичу трошења буџета и осталих средстава рада;
- разматрање и усвајање извештаја о раду;

- разматрање предлога закона, осталих прописа и аката који су у надлежности СБ;
- покретање иницијативе и подношење предлога закона који су у надлежности СБ;
- разматрање предлога, петиција и претпоставки грађана, који се односе на Народну скупштину у вези рада СБ и предлагање мера за решавање истих и обавештавање подносиоца о томе;
- утврђивање чињеница у вези незаконитости или неправилности у раду СБ и њихових припадника и доношење закључака о томе;
- извештавање Народне скупштине о донетим предлозима и закључцима.

Директор СБ има дужност да се одазове позиву на седницу Одбора, а уколико је спречен, мора упутити свог заменика или представника коме је претходно дао овлашћење. Директор мора поднети Одбору извештај о раду СБ најмање једном током редовног заседања Народне скупштине, што се дешава да пута током године. Седнице Одбора не морају да буду отворене за јавност, а председник Одбора о томе мора обавестити јавност, у складу са одлукама које су донете током седнице Одбора.

Чланови Одбора и лица која су учесници у раду Одбора, имају дужност да чувају и штите поверљиве информације до којих дођу за време рада Одбора. Из тог разлога, чланови Одбора морају да потпишу изјаву да на себе преузимају обавезу да ће чувати тајну након избора у Одбор, а свако лице које учествује у његовом раду, пре него што буде ангажовано у Одбору (Петровић, 2009). Посебно се уређује и непосредан надзор Одбора, и под њиме се мисли на право чланова Одбора на обављање надзора у просторијама СБ (Милосављевић, 2016). Према томе, уколико Одбор то захтева, директор СБ има дужност да члановима Одбора омогући приступ у просторије службе, да им дозволи да прегледају документацију, да им пружи информације и податке у вези рада службе и да одговори на сва њихова питања која се тичу рада службе.

Чланови Одбора немају права да траже податке који се тичу идентитета бивших и садашњих сарадника СБ, као ни о припадницима СБ којима је прикривен идентитет, трећим лицима којима би могло да штети откривање тих података, или која се тичу метода набављања безбедносних и обавештајних података, акција које тренутно трају, начину на који се примењују посебни поступци и мере, података и информација набављених разменом са страним СБ и организацијама на међународном нивоу, и тајним подацима и информацијама које имају други органи државе у поседу СБ (Лазић и Кулић, 2022).

Према овом закону, јавни надзор се остварује тако што се јавност обавештава о раду СБ путем органа којима оне прво достављају извештаје и кроз непосредно обавештење јавности које пружа СБ у вези појединих безбедносних појава и догађаја. Таква обавештења не могу да угрожавају права грађана, као ни националну безбедности и остале интересе државе (Милосављевић, 2016).

Закон о БИА утврђује да је рад ове агенције контролисан од стране надлежних органа државе, у складу са законом и осталим прописима (Закон о безбедносно-информативној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС, 66/2014 и 36/2018). Дужност директора је да поднесе два пута годишње извештај о раду ове агенције Народној скупштини и Влади, као и о стању безбедности државе. Сем тога, док обавља послове из своје области, БИА такође има обавезу да се придржава Владиних начелних смерница и ставова, које се тичу безбедносно-обавештајне политике наше земље, а исто тако и да лица која учествују у контроли рада БИА морају штитити и чувати поверљивост информација и података, до којих се може доћи током контроле и након што њихова функција престане. Закон посебно не уређује то питање, али је обезбеђена интерна контрола рада, у складу са актом који доноси директор БИА, па тако постоје интерна ревизија и унутрашња и буџетска контрола.

У Закону о ВБА и ВОА постоји посебан одељак који се тиче надзора и контроле (чл. 52-57), који утврђује да рад ВБА и ВОА морају контролисати Влада и Народна скупштина путем МО. Генерални инспектор је постављен као посебан орган интерне контроле, и он је надлежан да контролише обе војне СБ и поставља га Влада (На предлог министра одбране и уз прибављено мишљење Савета за националну безбедност.). Генерални инспектор одговара за свој рад министру одбране и њему подноси извештаје за спроведене контроле, а једном годишње подноси извештаје и Одбору за контролу СБ. Он се поставља на временски период од пет година, а да би добио одређену заштиту за време вршења своје функције, закон предвиђа и разлоге на основу којих је могуће његово разрешење (Мада је орган унутрашње контроле, по неким обележјима свог статуса Генерални инспектор је приближен позицији спољних контролних средстава. Прецизније, он је орган унутрашње контроле, али под ингеренцијом министра одбране, а не директора ВБА и ВОА (Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013).

Генерални директор има одговарајућа задужења која мора извршавати за време трајања његовог мандата од пет година:

- да надгледа примену начела политичке, интересне и идеолошке неутралности у раду ВОА и ВБА, као и њихових припадника;
- да надгледа законитост у примени посебних мера и поступака за тајно прикупљање података;
- да надгледа законитост по питању трошења буџетских и осталих средстава рада;
- да даје своје мишљење по питању нацрта закона, осталих прописа и општих аката који су у надлежности ВБА и ВОА;
- да утврђује чињенице које се односе на запажене незаконитости или неправилности у раду ВОА и ВБА, и припадника ових агенција;
- да подноси извештај министру по питању резултата који такође садрже и предлог мера које се могу предузети.

Прва четири задатка која има Генерални инспектор иста су као и надлежности које има Одбор за контролу СБ, па се тако поставља питање у вези међусобног односа контроле коју врше он и тај Одбор (Очигледан је несклад између овог решења у Закону о ВБА и ВОА и решења у ЗОУСБ-у (члан 16, став 2), као и идентичног решења у Пословнику Народне скупштине које одговара овом другом закону.) Тек након тога, пети наведени задатак представља његово овлашћење, а он се у његовој употреби налази у позицији унутрашњег надзорног органа који контролише у име министра и под надзором министра. Министар има овлашћење за прописивање начина на који ће се извршити његови задаци, а при чему мора да прибави мишљење од Одбора за контролу СБ. И једна и друга служба безбедности такође имају и посебну интерну контролу, која се бави надзором законитости рада тих служби и примене овлашћења припадника тих служби. Руководилац интерне контроле одговара директору и мора му на редовној бази подносити извештаје у вези рада и евентуалних злоупотреба и неправилности које се јављају у њему. Када постоје сазнања да директор није отклонио неку незаконитост или неправилност која је претходно утврђена од стране интерне контроле, онда руководиоца о томе мора да обавести Генералног инспектора, а уколико је потребно и Одбор за контролу СБ.

Унутрашња контрола даје захтев, директор доноси одлуку, и припадник ВОА и ВБА има обавезу да се подвргне безбедносним проверама, као и проверама здравственог

стања и психофизичке способности, тестирању на полиграфу и осталим проверама. Министар одбране уређује начин на који ће се вршити интерна контрола и остала питања која су од значаја за њен рад. Осим таквих облика интерне контроле, у СБ се такође спроводи и хијерархијска контрола, инстанциона и дисциплинска контрола. Под хијерархијском контролом се подразумева облик редовне и ауторитативне контроле који се врши као саставни део у процесу руководства (Милосављевић, 2016). Под инстанцијском контролом се подразумева контрола коју врше више организационе јединице над нижим, и на крају дисциплинска контрола проверава да ли се поштују правила везана за дисциплину на раду и дисциплинску одговорност.

5.7. Недојаци у правном уређењу

5.7.1. Парцијална и непотпуна регулација у ЗОУСБ-у.

И поред тога што је назван и осмишљен као пропис закона који се бави уредбом основа СБ и ОБС, Закон се у реалности бави само питањем усмеравања и усклађивања рада Система безбедности, путем институционализовања Савеза за националну безбедност и Бироа за координацију, у чл. 5–14 и скупштинским надзором рада СБ, у чл. 16–20. Поред тога, у овом закону одређене су све Основне одредбе, члан који се бави СБ, два члана која имају општи карактер, а тичу се надзора рада СБ и прелазних и завршних одредби.

Закључак је да је предмет закона непотпун, с обзиром на то да се не бави уређењем великог броја питања која се провлаче кроз СБ и која морају бити у саставу основе уређења положаја СБ, начина организовања, овлашћења, методама деловања и контролисања рада. Како предмет није потпун, када се пореди са Законом, долази до појаве да су Закони о ВБА и ВОА, Закон о БИА они на којима се проблематична питања регулишу на различите начине. Поред тога питања којима се бави ЗОУСБ наилазе на критике, због свог садржаја, али и органа који су надлежни за исте.

5.7.2. Садржинска и концептуална превазиђеност Закона о БИА

Закон о БИА потребно је ускладити са ЗОУСБ, а ово је наметнуто чињеницом да је дошло до промене у Уставу. И поред тога што је у 2014. години ревидиран Закон о БИА, поготово важан део о одредбама, мерама и поступцима, закон није у потпуности ревидиран, што се сматра пропустом.

Остали чланови, њих око 20, где се не сврставају завршне и прелазне одредбе, кроз терминологију и садржај складне су са старим Уставом. Поред тога, није довољно обрађена материја коју је неопходно мењати, као што нису ни усавршени захтеви из ове области.

5.7.3. Различити приступи приликом уредбе посебних мера и поступака

Оно што се у многеме тиче људских права, јесте и деловање у складу са људским правима, а различитим уређењем посебних мера и поступака како би се трајно прикупљали подаци, чиме се истовремено привлачи доста пажње, па самим тим и криитке (Петровић, 2009). Велики број појмова који се користе за одређивање посебних мера и поступака који су исти по садржају, али и процедура и надлежности судова који их одређују и који се баве уредбом Закона о ВБА и ВОА и Закона о БИА, а који потврђују да закони нису усклађени, па самим тим и да је правни систем слаб (Милосављевић, 2016).

Поред тога, како је већ поменуто, Закон о ВОА и ВБА за посебне поступке и мере, одређује и додатну меру за надлежност ВБА и ВОА. Оно што се разликује је што се додатне мере које постоје у Закону о БИА негде не помињу, па самим тим постоји и недоумица да ли их је потребно регулисати, а ако је одговор позитиван, даље је недоумица из ког разлога исте нису одређене у законима једнако. И поред разлика које се јављају у законима, са различито уређеним посебним доказним радњама у ЗКП, као и броју субјеката који имају право да делују мерама, постоје компликоване могућности којима се контролише и надзире њихова примена.

5.7.4. Мањкавост решења у Закону ВОА и ВБА

Уз поменуте различитости приликом уређивања посебних мера и поступака које је могуће примењивати кроз ВОА и ВБА, наилази се и на друге неоправдиве разлике, као што су овлашћења којима располаже ВОА како би прикупљала податке о размени података са осталим безбедносним службама, а чл. 3 указује на то да је ова сарадња неовлашћена. Примена посебних мера и овлашћења се војним СБ може користити подацима, документима и средствима која се користе како би се прикрио идентитет припадника агенције или службе, па самим тим долази до проблема приликом надзора за грађане над којима се примењују мере и поступци.

ВОА и ВБА имају овлашћење да услед реалних захтева за примену безбедносних разлога употребе стамбenu, пословну и другу непокретност која припада РС, као што има могућност и да оснује правни субјекат и да уреди његов рад, онако како се лица на задатку не би повезала са ВОА или ВБА. Дакле, не може се сигурношћу одредити ко се бави контролисањем сврсисходности употребе ове непокретности или легалности пословања ових правних субјеката, као ни тога ли је овакво деловање заиста неопходно.

Засебним питањем сматра се уредба полицијског овлашћења које постоји на основу чл. 23 ст. 1 тач. 9, где је одређено да је ВБА овлашћена од стране полицијских органа да надзире и снима телефоснске разговоре и друге разговоре или комуникације, користећи се техничким средствима и оптичким снимањем лица и осталим поступцима и мерама, које су одређене законом и уредном о криивчном поступку. Даље, јавља се недоумица око односа ових одредби са правним режимом неких од посебних радњи доказивања које су одређене у ЗКП, као и тога да ли је потребно исте регулисати кроз посебне законе. Претходно је било речи о томе да Генерални инспектор има велики број истих овлашћења која има и Одбор за контролу СБ, па није могуће прецизно говорити о односу и надлежности којима једни и други располажу. Детаљном анализом могуће је одредити све примедбе које постоје на ове мере, поступке и овлашћења.

5.7.5. Слабости уређења надзора и контроле рада СБ

Закон о ВОА и ВБА има велики број недостатака у погледу уређености положаја и надлежности рада Генералног инспектора, док то није случај са Законом о БИА, у погледу

унутрашње контроле Закон о безбедносно-информативној агенцији - "Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС, 66/2014 и 36/2018). Надзор скупштине је регулисан и одређен до детаља, а Пословних Народне скупштине бави се понављањем одредби ЗОУСБ, али их не одређује јасно (Лазих и Кулић, 2022). Према овом закону, јавни надзор може бити вршен од стране оних тела за која Одбор за контролу СБ и други органи одлуче да су погодни и о којима доставе извештај, али и од стране СБ, с обзиром да овај орган има право да одлучи, када ће јавност бити обавештена, као и о чему (Милосављевић, 2016).

Постојање могућност да се контролише буџет веома је минималан и ограничен, у погледу јавне набавке. Позиција других спољних механизма надзора мора бити прецизније одређена, како би се активност контроле сматрале ефикаснијим и како би се, истовремено, поштовала потреба за адекватном заштитом безбедносног интереса, тј. карактеристичне природе делатности СБ.

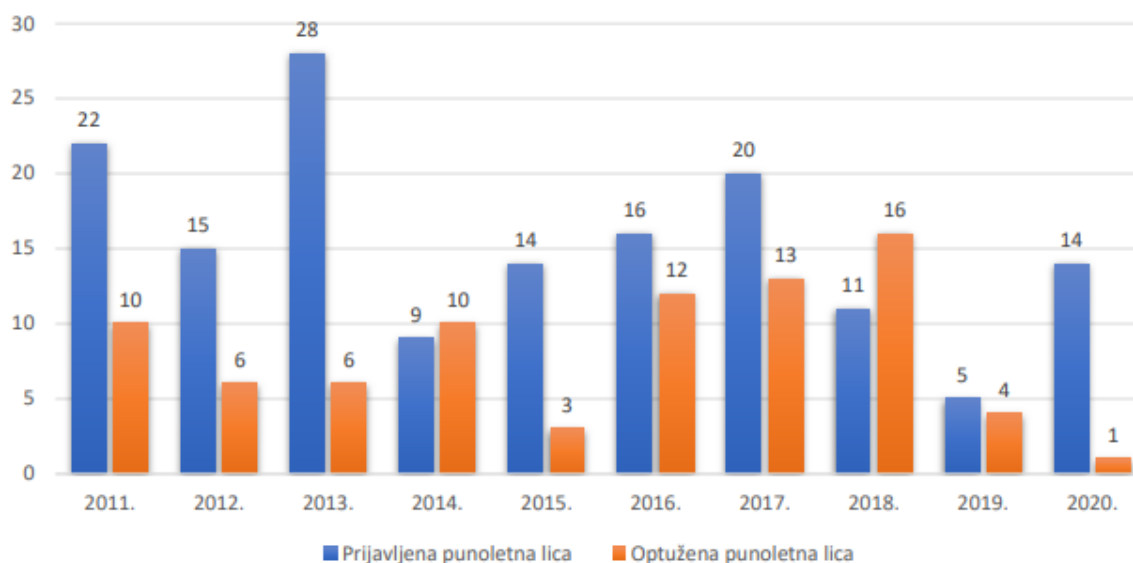
5.7.6. Недовољна усклађеност са поштовањем људских права и захтевима владавине права

Питање које се јавља као битно, како би се обезбедила владавина права и како би се поштовала људска права, тиче се пре свега недостатака закона и одредби, којима се гарантује потпуније право на заштиту података о личности, као и осталих питања. Устав, у чл. 42 ст. 4, одређује да сви имају право да буду обавештени о подацима о личности који се скупљају, а тичу се њих, према одредбама закона, као што имају и право да се бране на суду уколико дође до злоупотребе података (Петровић, 2009).

Ови елементи јесу проблематика која постоји још од почетка овог века, иако се ниједан закон и даље не бави њима. Слично овоме, не постоје ни решења о основним транзиционим питањима о власништу и судбини наслеђених досијеа и архива СБ, поступцима који су вођени, личностима које су се јављале као неистомишљеници и противници претходних политика, идеологија и режима. Такође, често се поставља питање о предностима и недостацима евентуалних начина формирања јединствених оперативних и техничких центара којима се реализују налози за тајно прикупљање података кроз прислушкивање и пресретање телекомуникације, где се активности врше смислено за све овлашћење учеснике (Милосављевић, 2016).

6. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

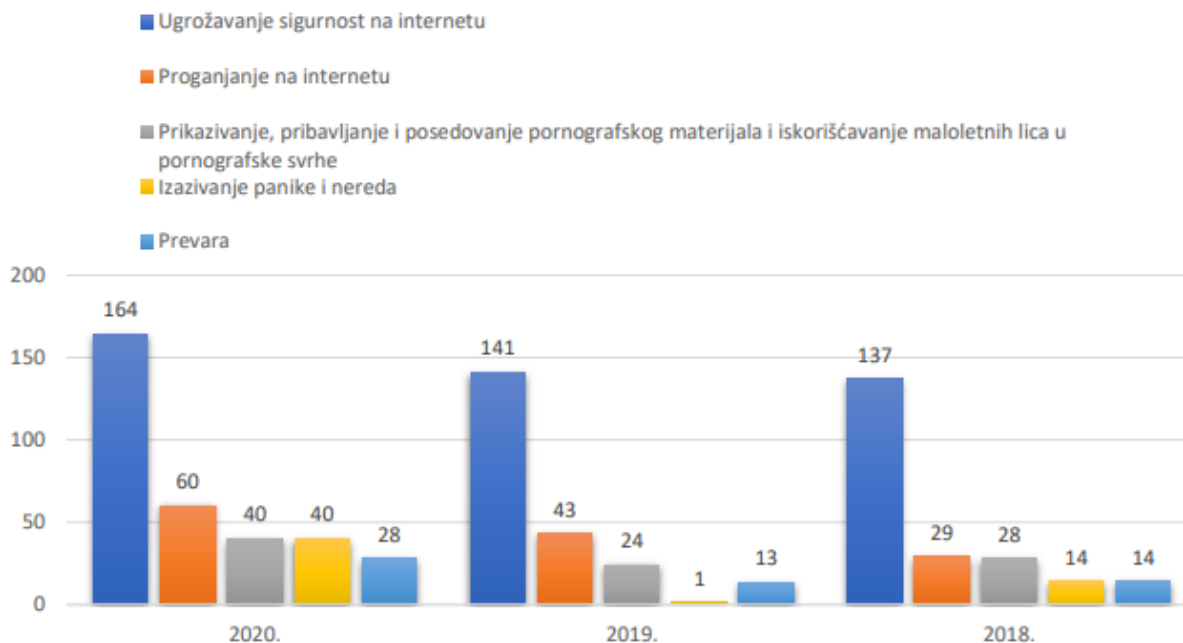
Војнобезбедносна агенција (ВБА), у складу са Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, обавља послове безбедносне и контраобавештајне заштите Министарства одбране и Војске Србије. У оквиру тога обавља и послове откривања, спречавања и доказивања кривичних дела против безбедности рачунарских података (Павловић, 2022). Војнобезбедносна агенција овлашћена је и да спроводи заштиту ИКТ система Министарства одбране и Војске Србије. На основу статистике МУП-а, приметан је и пораст кривичних дела повезаних са ВТК-ом у Србији. У Извештају о стању јавне безбедности у раду МУП-а Републике Србије наводи се да су 2018. године откривена 622 кривична дела из ове области, 2019. године полиција је забележила 946 кривичних дела, док их је 2020. године откривено 760. Када посматрамо само кривична дела против рачунарских података, учевамо да постоји разлика између броја поднетих кривичних пријава против пунолетних лица и броја оптужених лица (Павловић, 2022).

Графикон 1. Пунолетни учиниоци кривичних дела против рачунарских података у РС
Извор: Републички Завод за статистику

Разлика између броја поднетих кривичних пријава и броја оптужених лица може се објаснити и тиме да у Посебном тужилаштву ради 14 запослених, док у Одељењу за сузбијање ВТК-а раде 22 службеника полиције, што је недовољно за прикупљање доказа, обраду и завођење толиког броја предмета. Поред недостатка кадровских капацитета,

треба напоменути да недостају технички и просторни капацитети Посебног тужилаштва, што свакако утиче на његов рад (Павловић, 2022).

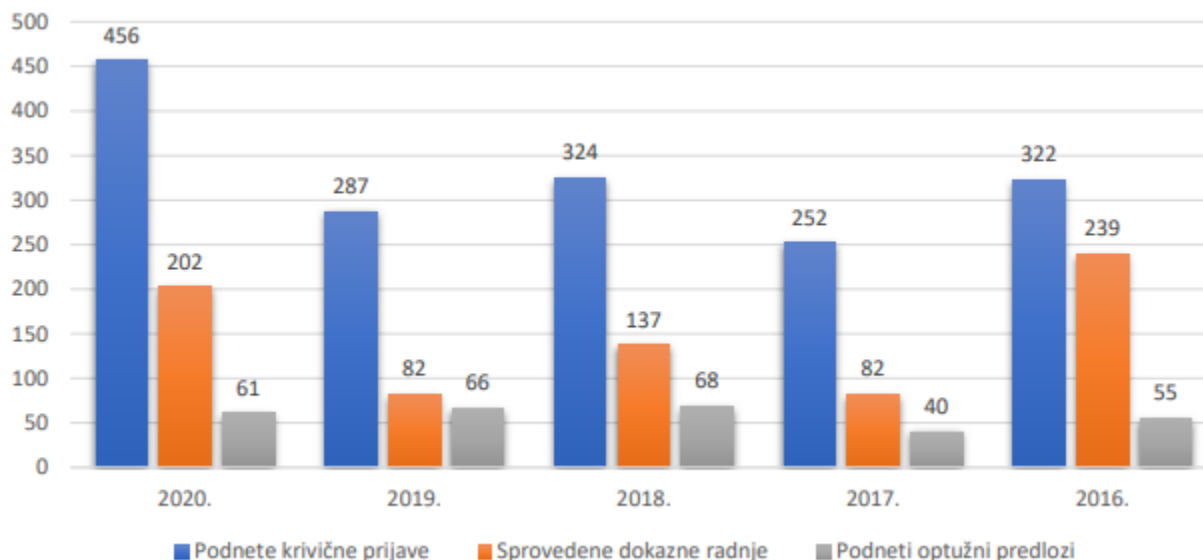

Графикон 2. Пет најчешћих врста високотехнолошког криминала у Србији

Извор: Републичко јавно тужилаштво

Кривично дело угрожавања сигурности је у последње три године у порасту у Србији. Оно има елементе високотехнолошког криминала онда када су претње упућене посредством друштвених мрежа. У Србији је посебно угрожена сигурност бранитеља људских права, (еколошких) активиста и новинара. На пример, SHARE Фондација на свом сајту води евиденцију о угрожавањима дигиталних права и слобода, као и о онлајн нападима на грађане, јавне личности, новинаре, активисте и бранитеље људских права (Павловић, 2022). У њиховом извештају стоји да су у последње три године (од јануара 2019. до јуна 2022. године) поднете укупно 92 кривичне пријаве против угрожавања сигурности ових група људи. Напади на поменуте друштвене групе постали су свакодневица и готово су нормализовани, а главни проблем представља некажњавање ове врсте кривичних дела, што само доводи до његовог повећања. Поред овог кривичног дела, друго најчешће кривично дело са елементима ВТК-а у Србији јесте злоупотреба деце у порнографске сврхе путем интернета (члан 185). Према „Процени претње од организованог криминала на интернету за 2021”, коју је израдио ЕУРОПОЛ, у Европи се повећава количина материјала везаног за експлоатацију деце у порнографске сврхе на

мрежи, што озбиљно преоптерећује капацитете полиције и тужилаштва свих земаља света, па и Србије (Павловић, 2022).

Графикон 3. Статистика о раду Посебног тужилаштва за високотехнолошки кримина
Извор: https://preugovor.org/upload/document/borba_protiv_visokotehnolokog_kriminala_u_srbiji.pdf

Развојем нове технологије појављују се нови облици изазова, ризика и претњи, који нису обухваћени постојећим казним законодавством. У пракси се показало да постоји потреба за увођење измена и допуна Кривичног законика како би се додала поједина кривична дела ВТК-а. На пример, осветничка порнографија у српском законодавству није означена као кривично дело, иако би, према последицама које жртва и друштво трпе, морала да буде (Павловић, 2022).

ЗАКЉУЧАК

У модерном свету постоји мноштво безбедоносних изазова, ризика и претњи који су настали као последица разних промена у друштвеном, геополитичком, војном, геостратешком, политичком и економском погледу у последње две деценије, што на микро, што на макро плану.

Са тим променама, колико год да су се очекивале, на видело излази неспремност практично свих држава, поготову када се говори о њиховим безбедносним системима. Бројни ризици, изазови и претње негативно утичу на развој Републике Србије, јер је она стално изложена угрожавању безбедности и негативним безбедоносним ситуацијама. Највећи број ризика и претњи по њену безбедност има невојни карактер. Национални интереси који су се утврдили изискују трајну потребу и тежњу Републике Србије и њених грађана. Заснивају се на универзалним и националним вредностима које су у складу са Уставом, и наслеђем читаве Републике Србије.

Свака хипотеза представљена у овом раду је доказана, па се са правом може потврдити да је улога ВБА у систему јавних агенција велика и представља чврст ослонац државе, веома повезан и измешан са највишим државним структурама, а све ради остваривања заједничког циља, а то је заштита и безбедност државе. Како би се очувале и заштитиле националне вредности Републике Србије, створена је политика националне безбедности. Њено спровођење се обавља помоћу различитих мера у оквиру разних друштвених области. Помоћу политике националне безбедности, чувају се национални интереси, али се тако обезбеђује развој Републике Србије у оквиру политичког, економског, социјалног, културног и друштвеног нивоа.

Систем националне безбедности представља нормативну, структурну и функционално уређену целину коју чини управљачки и извршни део са надлежностима и одговорностима које су прецизно утврђене. У складу са правима, обавезама прописаним надлежностима, стратегија националне безбедности спроводе се од стране грађана, државних органа, органа државне управе, органа аутономних покрајина, органа јединица локалне самоуправе, привредних друштава, других правних лица и предузетника.

Предуслов заштите националних интереса јесте адекватно спровођење Стратегије националне безбедности, и она је основа при изради осталих стратешких докумената и докумената јавних политика. Базирајући се на примени целокупног приступа, политика

националне безбедности ствара основе за јединствене, усклађене и целовите одговоре Републике Србије на све безбедоносне претње, ризике и изазове. Путем спровођења политике националне безбедности, уз заштиту и остварење националних интереса, могу да се створе предуслови за политичке, економске, социјалне, културне напретке и целокупан друштвени развој Републике Србије. Политика националне безбедности има своје основне ставове, начела и опредељења, као и мере које национална безбедности и спроводи, и оне се групишу на основу националних интереса и циљева Републике Србије, којих се непосредно и тичу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бајагић, М. (2010). *Методика обавештајног рада*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
2. Вучковић, Ј. (2013). *Положај јавних агенција у систему поделе власти – од*. Правни факултет, Београд.
3. Гилановић, Ч. Стајић, Љ. (2014), *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд.
4. Димитријевић, П. (2008). *Управно право*. Правни факултет, Ниш.
5. Димитријевић, П. (2017). *Управно право – општи део*. Правни факултет, Ниш.
6. Закон о безбедносно-информативној агенцији ("Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС, 66/2014 и 36/2018)
7. Закон о војнобезбедносној агенцији и војнообавештајној агенцији ("Сл. гласник РС", бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013)
8. Закон о војсци Србије ("Сл. гласник РС", бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 - др. закон, 10/2015, 88/2015 - одлука УС, 36/2018, 94/2019 и 74/2021 - одлука УС)
9. Закон о полицији ("Сл. гласник РС", бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)
10. Иванда, С. (2011). *Полицијско право*. Осиејек: Правни факултет.
11. Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)
12. Лазић, Р. (2015). Судска контрола законитости у раду служби безбедности у Србији. Зборник радова Правног факултета, Нови Сад вол. 49, бр. 1, стр. 157-178.
13. Лазић, Р., Кулић, М. (2022). Правни основ за рад служби безбедности у Републици Србији. *Право-теорија и пракса*, 39(1), 15-30.
14. Лакићевић, Р., Ђорђевић, М. (2014), *Основи и системи безбедности*, Висока школа струковних студија за криминалистику и безбедности, Ниш.
15. Лилић, С. (2009). *Управно право – управно-процесно право*. Правни факултет, Београд.
16. Мијалковић, С. (2011). *Национална безбедност*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
17. Милетић, С., Југовић, С. (2016). *Право унутрашњих послова*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

18. Милосављевић, Б. (2015). *Правни оквир и пракса примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података у Републици Србији*. БЦБП, Београд.
19. Милосављевић, Б. (2016). *Анализа правног уређења обавештајно-безбедносног система Републике Србије*. Београдски центар за безбедносну политику. Београд.
20. Милосављевић, Б., Петровић, П. (2008). *Безбедносно-обавештајне службе Републике Србије*:https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/11_milosavljevic_petrovic_2009_sluzbe.pdf: 22.09.2022.
21. Милошевић, М. (2016), *Систем државне безбедности*, Београд.
22. Петровић, П. (2009). Критички осврт на Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији. *Безбедност Западног Балкана*, (15), 11-21.
23. Пилиповић, В., Јовичић, Д. (2017). *Јавна безбедност*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад.
24. Правилника о вршењу безбедносних провера које спроводи ВБА, Службени војни лист, бр. 18/2010, 23/2012. Закон о одбрани ("Сл. гласник РС", бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон, 10/2015 и 36/2018)
25. Ранђеловић, Д. (2022). *Заштита и безбедност информација*. Факултет за дипломатију и безбедност, Београд.
26. Савић, А. (2014), *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд.
27. Симић, Д. (2012), *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд.
28. Томић, З.Р. (2009). *Опште управно право*. Правни факултет, Београд.
29. Устав Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021)
30. <http://www.vba.mod.gov.rs>: 21.09.2022.
31. <https://www.mod.gov.rs/lat/4338/vojnobebednosna-agencija-4338>: 21.09.2022.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Јавним агенцијама могу, посебним законом бити поверени сви управни послови државне управе, као јавно овлашћење. Службе безбедности се у првом реду интересују за делатност индивидуа, групација, организација или држава које се сматрају непријатељски расположеним према држави и друштву. Систем националне безбедности представља нормативну, структурну и функционално уређену целину коју чини управљачки и извршни део са надлежностима и одговорностима које су прецизно утврђене. У складу са правима, обавезама прописаним надлежностима, стратегија националне безбедности спроводе се од стране грађана, државних органа, органа државне управе, органа аутономних покрајина, органа јединица локалне самоуправе, привредних друштава, других правних лица и предузетника. Поједине службе безбедности у свој делокруг рада сврставају и то када изводе тајне, специјалне и офанзивне операције у другим државама, као примера ради утичу на одлуке које ће се донети у некој држави, утичу на јавно мњење или чак организују ликвидације, припремају и изводе државне ударе. Правни оквири који се користе за уређивање обавештајно-безбедносних служби (ОБС) Републике Србије, састоје се од неколико нивоа правних аката, где ниједан није занемарљив, када се посматра потпуна и тачна слика коју има у оквиру и битне институте. ВБА представља агенцију која има обавештајне и контраобавештајне заштитне функције Министарства одбране и Војске Србије. Задаци и активности групишу се као општебезбедносни, контраобавештајни и остали. У општебезбедносне послове и задатке спада процена ризика који могу негативно да утичу на функцију ВС и МО, затим планирање, организације и контролисање безбедносне заштите снаге, средстава и објеката, али и безбедносне мере за време деловања, активности, извршења одрешених задатака, примена и контрола примене мера заштите тајности података, извршење безбедносних провера, издавање безбедносних сертификата, послови који су из сфере индустријске безбедности и информационих система безбедности, система веза, рачунарских мрежа и криптозаштите, али и учешће у пружању безбедносне заштите субјеката система одбране и обављања осталих активности и задатака.

Кључне речи: безбедност, јавне агенције, ВБА, положај, надлежност, овлашћења

SUMMARY AND KEY WORDS

- THE POSITION OF THE VBA IN THE SYSTEM OF PUBLIC AGENCIES-

Public agencies can, by a special law, be entrusted with all administrative tasks of the state administration, as a public authority. The security services are primarily interested in the activities of individuals, groups, organizations or states that are considered hostile to the state and society. The national security system represents a normative, structural, and functionally ordered entity, which consists of a management and executive part with powers and responsibilities that are precisely determined. In accordance with the rights and obligations prescribed by the competences, the national security strategy is implemented by citizens, state bodies, state administration bodies, bodies of autonomous provinces, bodies of local self-government units, companies, other legal entities and entrepreneurs. Certain security services also include in their scope of work when they carry out secret, special and offensive operations in other countries, for example, they influence the decisions that will be made in a certain country, influence public opinion or even organize liquidations, prepare and carry out coups d'état. . The legal frameworks that are used to regulate the intelligence and security services (OBS) of the Republic of Serbia consist of several levels of legal acts, none of which is negligible, when looking at the complete and accurate picture it has within the framework and important institutes. VBA is an agency that has intelligence and counter-intelligence protective functions of the Ministry of Defense and the Serbian Army. Tasks and activities are grouped as general security, counterintelligence and others. General security duties and tasks include the assessment of risks that may negatively affect the function of the Armed Forces and the MoD, then planning, organization and control of the security protection of forces, assets and facilities, as well as security measures during operations, activities, execution of certain tasks, implementation and control application of data protection measures, execution of security checks, issuance of security certificates, jobs in the sphere of industrial security and information security systems, communication systems, computer networks and crypto-protection, but also participation in the provision of security protection for subjects of the defense system and performance of other activities and tasks .

Key words: security, public agencies, VBA, position, jurisdiction, powers

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Јана Ракић, рођена 29.04.1994. године у Нишу. Дипломирала је на Правном факултету у Нишу 2021. године. Након завршених основних студија уписује мастер академске студије на Правном факултету у Нишу 2021.године и то смер унутрашњих послова. Обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији Милановић у Нишу.